

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านในการแก้ปัญหาการใช้ชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษาสาขาวิชาการจัดการทั่วไป ชั้นปีที่ 2 คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2554 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาตามลำดับ ดังนี้

1. การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน
2. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
3. ความพอประมาณ
4. ความมีเหตุผล
5. การมีภูมิคุ้มกัน
6. การใช้ชีวิต
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน

ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเรียนรู้มาจากพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ญาติพี่น้อง หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้าน ในท้องถิ่นต่าง ๆ ความรู้เหล่านี้สอนให้เด็กเคารพผู้ใหญ่ มีความกตัญญูรู้คุณพ่อแม่และผู้มีพระคุณ มีความเอื้ออาทรต่อคนอื่น รู้จักช่วยเหลือแบ่งปันข้าวของของตนให้แก่ผู้อื่น ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่มีคุณธรรม สอนให้คนเป็นคนดี สอนให้คนเคารพธรรมชาติ รู้จักพึ่งพาอาศัยธรรมชาติโดยไม่ทำลาย ให้เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และคนที่ล่วงลับไปแล้ว

ประเวศ วะสี (2530) ได้อธิบายว่า ภูมิปัญญาเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลา ยาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมด ในทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็นวิชาที่เราเรียน ฉะนั้นวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ อาชีพ ความเป็นอยู่เกี่ยวกับค่าใช้จ่าย เกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรม มักจะผสมผสานกลมกลืน เชื่อมโยงกันหมด บางที่แยกไม่ออก

เสรี พงศ์พิศ (2536) ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่ง ทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้างทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างเหมาะสม

วิธินิธิ ธรรมนารถสกุล (2542) กล่าวถึง ภูมิปัญญาชาวบ้านว่า เป็นส่วนหนึ่งของทุนทางสังคม ซึ่งมองว่าคนในชุมชนมีความสามารถ มีสติปัญญา เป็นสิ่งที่ควรที่จะรักษาไว้หรือมีการพัฒนา ให้ดียิ่งขึ้น และคนในท้องถิ่นต้องมีความตระหนักในการที่จะรักษา นอกจากนี้ระบบการศึกษาต้องมีการกระจากสู่ท้องถิ่นมากขึ้น เปิดโอกาสให้มีการเรียนรู้สองทาง คือ การเรียนรู้จากตนเอง เป็นการเรียนรู้ภายนอก ชุมชนและนอกประเทศ หลักสูตรการศึกษาควรเป็นหลักสูตรที่สอดคล้องกับชุมชน เสริมสร้าง สติปัญญา เสริมสร้างความคิด สร้างสรรค์ เสริมสร้างที่จะสามารถเรียนรู้ด้วยกันตนเอง สิ่งต่างๆ จะ กลับมาเป็นทุนของสังคมต่อไป

ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นความรู้เรื่องการทำมาหากิน เช่น การจับปลา การจับสัตว์ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า ทอเสื่อ การสานตะกร้าและเครื่องใช้ด้วยไม้ไผ่ ด้วยหวาย การทำ เครื่องปั้นดินเผา การทำเครื่องมือทางการเกษตรนอกจากนั้น ยังมีศิลปประเพณี การฟ้อนรำ และ การละเล่นต่าง ๆ การรักษาโรคด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การใช้ยาสมุนไพร การนวด เป็นต้น

ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้เรา มี วิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบันด้วย คือ

การอนุรักษ์ คือ การบำรุงสิ่งที่ดีงามไว้

การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดีงามที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่น การรื้อฟื้นดนตรีไทย

การประยุกต์ คือ การปรับ หรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้ เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาล ประสานกับการรักษาสมัยใหม่ การทำพิธี บวชต้นไม้ เพื่อให้คนร่วมมืออนุรักษ์ป่า

ความรู้เหล่านี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต เป็นแนวทาง หลักเกณฑ์ วิธีปฏิบัติที่เกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ความสัมพันธ์กับคนอื่น ความสัมพันธ์กับผู้ล่วงลับไปแล้ว กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และกับธรรมชาติ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นความรู้ที่มีคุณธรรม สอนให้คนเคารพผู้อื่น เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เคารพ ธรรมชาติ พึ่งพาอาศัยธรรมชาติโดยไม่ทำลาย

ความเชื่อเรื่องผี มีความหมายถึงเกณฑ์ที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดมา การละเมิดกฎเกณฑ์นั้นจึง เรียกว่า ผิดผี ต้องมีการขอขมา และมีการลงโทษ โดยคนเฒ่าคนแก่ ซึ่งเป็นตัวแทนของบรรพบุรุษเป็นผู้ แนะนำและดำเนินการ เช่น ประเพณีสอนให้คนหนุ่มสาวที่ยังไม่แต่งงานไม่ให้ถูกเนื้อต้องตัวกัน เป็น การป้องกันมิให้กระทำเกินกว่าสมควร ถ้าหากใครทำผิด ก็เรียกว่า ผิดผี ต้องมีการ “เสียผี” คือ มีการ ชดใช้การกระทำผิดนั้น

ภูมิปัญญาชาวบ้านยังมีเรื่องประเพณีต่าง ๆ ซึ่งทำให้ชุมชนร่วมมือกันทำกิจกรรม ที่เป็นการรื้อฟื้นแนวทางในการดำเนินชีวิต เช่น งานบุญตามเทศกาล งานพิธีการเกิด การสู่ขวัญ การแต่งงาน และงานศพ เป็นต้น

ความรู้ในเรื่องการทำมาหากินมีอยู่มาก เช่น การทำนาทำไร่ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การจับปลา จับสัตว์ การทำเครื่องมือทางเกษตร การทำเครื่องใช้ การจักสานด้วยไม้ไผ่หรือด้วยหวาย การทอผ้า ทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม ซึ่งมีลวดลายที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและความคิดของชาวบ้าน การทำเครื่องปั้นดินเผา การแกะสลักไม้และหิน ซึ่งจะพบเห็นได้จากโบราณสถานและในพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ

นอกจากนั้น ยังมีการรักษาโรคแบบพื้นบ้าน จะด้วยวิธีการทางไสยศาสตร์ การใช้สมุนไพร การนวด และวิธีการอื่น ๆ

ภูมิปัญญาชาวบ้านยังมีอยู่ในหมู่บ้านในชนบท แม้ว่าบางส่วนจะหายไป เลิกไปหรือถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่น หลายแห่งมีวิธีการใช้ความรู้เหล่านี้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งมีวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้คือ

การอนุรักษ์ คือ การรักษาความรู้ที่ดั้งเดิม เช่น ประเพณีต่าง ๆ หัตถกรรม และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม

การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นความรู้ที่ดั้งเดิมต่าง ๆ ที่สูญหายไป เลิกไป หรือเปลี่ยนไปให้กลับมาเพื่อยังประโยชน์ให้ผู้คนสมัยนี้ เช่น การฟื้นฟูดนตรีไทย การฟื้นฟูการเกษตรผสมผสาน ซึ่งปู่ย่าตายายเคยทำมาก่อน การฟื้นฟูประเพณีการผูกเสี่ยว หรือการผูกมิตรในภาคอีสาน เพื่อทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน หรือชาวบ้านกับข้าราชการ

การประยุกต์ คือ การปรับความรู้เก่ากับความรู้ใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับสังคมที่เปลี่ยนไป เช่น การประยุกต์การบวชมาเป็นการบวชต้นไม้ เพื่อให้เกิดสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติ รักษาป่ามากยิ่งขึ้น การประยุกต์ประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกที่วัด มาเป็นการสร้างธนาคารข้าว เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ยากแค้น การประยุกต์ดนตรีไทยกับดนตรีสมัยใหม่ หรือการร้องรำต่าง ๆ

การสร้างใหม่ คือ การคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การประดิษฐ์โปงลาง ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งในภาคอีสาน มีลักษณะคล้ายกับระนาดแต่แตกต่างทั้งรูปแบบและเสียง การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเชื่ออาทิวที่ชาวบ้านเคยมีต่อกัน มาหารูปแบบใหม่ เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ การรวมกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมร่วมกันอย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้าน ในวิถีชีวิตดั้งเดิมนั้น ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วน ๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันการทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี

ความรู้เป็นคุณธรรม เมื่อผู้คนใช้ความรู้นั้น เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความสัมพันธ์ที่ดีเป็นความสัมพันธ์ที่มีความสมดุล ที่เคารพกันและกัน ไม่ทำร้ายทำลายกัน ทำให้ทุกฝ่ายทุกส่วนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติชุมชนดั้งเดิมจึงมีกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกัน มีคนเฒ่าคนแก่ เป็นผู้นำ คอยให้คำแนะนำตักเตือน ตัดสิน และลงโทษ หากมีการละเมิด ชาวบ้านเคารพธรรมชาติรอบตัว ดิน น้ำ ป่า เขา ข้าว แดง ลม ฝน โลก และจักรวาล ชาวบ้านเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ทั้งที่มีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้ว

ภูมิปัญญาจึงเป็นความรู้ที่มีคุณธรรม เป็นความรู้ที่มีเอกภาพของทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นความรู้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างสัมพันธ์กันอย่างมีความสมดุล เราจึงยกย่องความรู้ชั้นสูงส่งอันเป็นความรู้แจ้งในความจริงแห่งชีวิตนี้ว่า “ภูมิปัญญา”

ความคิดและการแสดงออก

เพื่อจะเข้าใจภูมิปัญญาชาวบ้าน จำเป็นต้องเข้าใจความคิดของชาวบ้านเกี่ยวกับโลกหรือที่เรียกว่า โลกทัศน์ และเกี่ยวกับชีวิตหรือที่เรียกว่า ชีวิตทัศน์ สิ่งเหล่านี้เป็นนามธรรมอันเกี่ยวข้องสัมพันธ์โดยตรงกับการแสดงออกในลักษณะต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรม

แนวคิดเรื่องความสมดุลของชีวิต เป็นแนวคิดพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน การแพทย์แผนไทยหรือที่เคยเรียกกันว่า การแพทย์แผนโบราณ นั้นมีหลักการว่า คนมีสุขภาพดีเมื่อร่างกายมีความสมดุลระหว่างธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ คนเจ็บไข้ได้ป่วยเพราะธาตุขาดความสมดุล จะมีการปรับธาตุ โดยใช้ยาสมุนไพรหรือวิธีการอื่น ๆ คนเป็นไข้ตัวร้อน หมดยาพื้นบ้านจะให้ยาเย็นเพื่อลดไข้ เป็นต้น

การดำเนินชีวิตประจำวันก็เช่นเดียวกันชาวบ้านเชื่อว่าจะต้องรักษาความสมดุลในความสัมพันธ์สามด้าน คือ ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านในชุมชน ความสัมพันธ์ที่ดี มีหลักเกณฑ์ที่บรรพบุรุษได้สั่งสอนมา เช่น ลูกควรปฏิบัติอย่างไรกับพ่อแม่ กับญาติพี่น้อง กับผู้สูงอายุ คนเฒ่าคนแก่ กับเพื่อนบ้าน พ่อแม่ควรเลี้ยงดูลูกอย่างไร ความเอื้ออาทรต่อกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยเฉพาะในยามทุกข์ยากหรือมีปัญหา ใครมีความสามารถพิเศษก็ใช้ความสามารถนั้นช่วยเหลือผู้อื่น เช่น บางคนเป็นหมอยา ก็ช่วยดูแลรักษาคนเจ็บป่วยไม่สบายโดยไม่ได้คิดค่ารักษา มีแต่เพียงการยกครู หรือการรำลึกถึงครูบาอาจารย์ที่ประสาทวิขามให้เท่านั้น หมอยาต้องทำมาหากินโดย

การทำนาทำไร่ เลี้ยงสัตว์เหมือนกับชาวบ้านอื่น ๆ บางคนมีความสามารถพิเศษด้านการทำมาหากิน ก็ช่วยสอนลูกหลานให้มีวิชาไปด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนในครอบครัวในชุมชน มีกฎเกณฑ์เป็นข้อปฏิบัติและข้อห้ามอย่างชัดเจน มีการแสดงออกทางประเพณี พิธีกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ การบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ผู้คนสมัยก่อนพึ่งพาอาศัยธรรมชาติแทบทุกด้าน ตั้งแต่อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังไม่พัฒนา ก้าวหน้าเหมือนทุกวันนี้ ยังไม่มีระบบการค้าแบบสมัยใหม่ ไม่มีตลาด คนไปจับปลาล่าสัตว์ เพื่อเป็นอาหารไปวัน ๆ ตัดไม้เพื่อสร้างบ้านและใช้สอยตามความจำเป็นเท่านั้น ไม่ได้ทำเพื่อการค้าชาวบ้านมีหลักเกณฑ์ในการใช้สิ่งของในธรรมชาติไม่ตัดไม้อ่อน ทำให้ต้นไม้ในป่าขึ้นแทนต้นที่ถูกตัดไปได้ตลอดเวลา

ชาวบ้านยังไม่รู้จักสารเคมี ไม่ใช้ยาฆ่าแมลง ฆ่าหญ้า ฆ่าสัตว์ ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ใช้สิ่งของในธรรมชาติให้เกื้อกูลกัน ใช้มูลสัตว์ ใบไม้ใบหญ้าที่เน่าเปื่อยเป็นปุ๋ย ทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ น้ำสะอาดและไม่เหือดแห้ง ชาวบ้านเคารพธรรมชาติ เชื่อว่ามีเทพเจ้าสถิตอยู่ในดิน น้ำ ป่า เขา สถานที่ทุกแห่งจะทำอะไรต้องขออนุญาตและทำด้วยความเคารพและพอดีพองาม ชาวบ้านรู้คุณธรรมชาติ ที่ได้ให้ชีวิตแก่ พิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนแสดงออกถึงแนวคิดดังกล่าว เช่น งานบุญพิธีที่เกี่ยวกับ น้ำ ข้าว ป่าเขา รวมถึงสัตว์ บ้านเรือน เครื่องใช้ต่าง ๆ มีพิธีสู่ขวัญข้าว สู่ขวัญควาย สู่ขวัญเกวียน ทางอีสานมีพิธีแหกนาหรือแรกนา เลี้ยงผีตาแฮก มีงานบุญเพื่อเลี้ยงผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน เป็นต้น

ความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ชาวบ้านรู้ว่ามนุษย์เป็นเพียงส่วนเล็ก ๆ ส่วนหนึ่งของจักรวาล ซึ่งเต็มไปด้วยความเร้นลับ มีพลังและอำนาจที่เขาไม่อาจจะหาคำอธิบายได้ ความเร้นลับดังกล่าวรวมถึงญาติพี่น้องและผู้คนที่ล่วงลับไปแล้ว ชาวบ้านยังสัมพันธ์กับพวกเขา ทำบุญและรำลึกถึงอย่างสม่ำเสมอทุกวันหรือในโอกาสสำคัญ ๆ นอกนั้น เป็นผีดีผีร้าย สิ่งเหล่านี้สิ่งสถิตอยู่ในสิ่งต่าง ๆ ในโลก ในจักรวาลและอยู่บนสวรรค์

การทำมาหากิน

แม้วิถีชีวิตของชาวบ้านเมื่อก่อนจะดูเรียบง่ายกว่าทุกวันนี้ และยังคงอาศัยธรรมชาติและแรงงานเป็นหลักในการทำมาหากิน แต่พวกเขาก็ต้องใช้สติปัญญาที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมาให้เพื่อจะได้อยู่รอด ทั้งนี้เพราะปัญหาต่าง ๆ ในอดีตก็ยังมีไม่น้อย โดยเฉพาะเมื่อครอบครัวมีสมาชิกมากขึ้น จำเป็นต้องขยายที่ทำกิน ต้องหักร้างถางพง บุกเบิกพื้นที่ทำกินใหม่ การปรับพื้นที่บั้นคันทนาเพื่อทำนาซึ่งเป็นงานที่หนัก การทำไร่ทำนา ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์และดูแลรักษาให้เติบโตและได้ผล เป็นงานที่ต้องอาศัยความรู้

ความสามารถการจับปลาล่าสัตว์ก็มีวิธีการ บางคนมีความสามารถมาก รู้ว่าเวลาไหนที่ใดและวิธีใดจะจับปลาได้ดีที่สุด คนที่ไม่เก่งก็ต้องใช้เวลานานและได้ปลาน้อย การล่าสัตว์ก็เช่นเดียวกัน

การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ก็เป็นความรู้ความสามารถที่มีมาแต่โบราณ คนทางภาคเหนือรู้จักบริหารน้ำเพื่อการเกษตรและเพื่อการบริโภคต่าง ๆ โดยการจัดระบบเหมืองฝายมีการจัดแบ่งปันน้ำกันตามระบบประเพณีที่สืบทอดกันมา มีหัวหน้าที่ทุกคนยอมรับ มีคณะกรรมการจัดสรรน้ำตามสัดส่วนและตามพื้นที่ทำกินนับเป็นความรู้ที่ทำให้ชุมชนต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ใกล้ลำน้ำ ไม่ว่าจะต้นน้ำหรือปลายน้ำ ได้รับการแบ่งปันน้ำอย่างยุติธรรม ทุกคนได้ประโยชน์และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ชาวบ้านรู้จักการแปรรูปผลิตผลในหลายรูปแบบ การถนอมอาหารให้กินได้นาน การดองการหมัก เช่น ปลาจ่า น้ำปลา ผักดอง ปลาเค็ม เนื้อเค็ม ปลาแห้ง เนื้อแห้ง การแปรรูปข้าวก็ทำได้มากมายนับร้อยชนิด เช่น ขนมต่าง ๆ และพิธีกรรมและแต่ละงานบุญประเพณี มีข้าวและขนมในรูปแบบไม่ซ้ำกันตั้งแต่ขนมจีน สังขยา ไปถึงขนมในงานสารท กาละแม ขนมครก และอื่น ๆ ซึ่งยังพอมิให้เห็นอยู่จำนวนหนึ่ง ในปัจจุบันส่วนใหญ่ปรับเปลี่ยนมาเป็นการผลิตเพื่อขาย หรือเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน

ความรู้เรื่องการปรุงอาหารก็มีอยู่มากมายแต่ละท้องถิ่นมีรูปแบบและรสชาติแตกต่างกันไปมีมากมายนับร้อยนับพันชนิด แม้ในชีวิตประจำวันจะมีเพียงไม่กี่อย่าง แต่โอกาสงานพิธี งานเลี้ยง งานฉลองสำคัญ จะมีการจัดเตรียมอาหารอย่างดีและพิถีพิถัน

การทำมาหากินในประเพณีเดิมนั้นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ การเตรียมอาหาร การจัดขนมและผลไม้ ไม่ได้เป็นเพียงเพื่อให้รับประทานแล้วอร่อย แต่ให้ได้ความสวยงาม ทำให้สามารถสัมผัสกับอาหารนั้นไม่เพียงแต่ทางปากและรสชาติของลิ้น แต่ทางตาและทางใจ การเตรียมอาหารเป็นงานศิลปะที่ปรุงแต่งด้วยความตั้งใจ ใช้เวลา ฝีมือ และความรู้ความสามารถ

ชาวบ้านสมัยก่อนใหญ่จะทำนาเป็นหลักเพราะเมื่อมีข้าวแล้วก็สบายใจ อย่างอื่นพอหาได้จากธรรมชาติ เสรีหน้างานก็จะทำงานหัตถกรรม การทอผ้า ทำเสื่อ เลี้ยงไหม ทำเครื่องมือสำหรับจับสัตว์ เครื่องมือการเกษตร และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็น หรือเตรียมพื้นที่เพื่อการทำนาครั้งต่อไป

หัตถกรรมเป็นทรัพย์สินและมรดกทางภูมิปัญญาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดอย่างหนึ่งของบรรพบุรุษเพราะเป็นสิ่งที่ยายทอดอารมณื ความรู้สึก ความคิด ความเชื่อและคุณค่าต่าง ๆ ที่สั่งสมมาแต่มนาน ลายผ้าไหม ผ้าฝ้าย ฝีมือในการทออย่างประณีต รูปแบบเครื่องมือที่สานด้วยไม้ไผ่ แลอุปกรณ์เครื่องมือใช้ไม้สอยต่าง ๆ เครื่องดนตรี เครื่องเล่น สิ่งเหล่านี้ได้ถูกบรรจงสร้างขึ้นมาเพื่อการใช้สอย การทำบุญหรือการอุทิศให้ใครคนหนึ่ง ไม่ใช่เพื่อการค้าขาย

ชาวบ้านทำมาหากินเพียงเพื่อการยังชีพ ไม่ได้ทำเพื่อขาย มีการนำผลิตผลส่วนหนึ่งไปแลกเปลี่ยนของที่จำเป็นที่ตนเองไม่มี เช่น นำข้าวไปแลกเปลี่ยนเกลือ พริก ปลา ไก่ หรือเสื่อผ้า การขายผลิตผลมีแต่เพียงส่วนน้อย และเมื่อมีความจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อเสียภาษีให้รัฐ ชาวบ้านนำผลิตผล เช่น ข้าว ไปขายใน

เมืองให้กับพ่อค้าหรือขายให้กับพ่อค้าท้องถิ่นเช่นทางภาคอีสานเรียกว่า “นายฮ้อย” คนเหล่านี้จะนำผลิตภัณฑ์บางอย่าง เช่น ข้าว ปลา ร้า วัว ควาย ไปขายในที่ไกล ๆ ทางภาคเหนือมีพ่อค้าวัวต่าง ๆ เป็นต้น

แม้ว่าความรู้เรื่องการค้าขายของคนสมัยก่อนไม่อาจจะนำมาใช้ในระบบตลาดเช่นปัจจุบันได้ เพราะสถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก แต่การค้าที่มีจริยธรรมของพ่อค้าในอดีต ที่ได้หวังแต่เพียงกำไร แต่คำนึงถึงการช่วยเหลือแบ่งปันกันเป็นหลัก ยังมีคุณค่าสำหรับปัจจุบันนอกนั้น ในหลายพื้นที่ในชนบท ระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของยังมีอยู่ โดยเฉพาะในพื้นที่ยากจนซึ่งชาวบ้านไม่มีเงินสด แต่มีผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ระบบการแลกเปลี่ยนไม่ได้ยึดหลักมาตราชั่งวัดหรือการตีราคาของสิ่งของ แต่แลกเปลี่ยนโดยการคำนึงถึงสถานการณ์ของผู้แลกทั้งสองฝ่าย คนที่เอาปลาหรือไก่มาของแลกข้าว อาจจะได้ข้าวเป็นถังเพราะเจ้าของข้าวคำนึงถึงความจำเป็นของครอบครัวเจ้าของไก่ ถ้าหากตีราคาเป็นเงินข้าวหนึ่งถังย่อมมีค่าสูงกว่าไก่หนึ่งตัว

การอยู่ร่วมกันในสังคม

การอยู่ร่วมกันในชุมชนดั้งเดิมนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้องไม่ว่าตระกูล ซึ่งได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาอยู่ หรือสืบทอดบรรพบุรุษจนนับญาติกันได้ทั้งชุมชน มีคนเฒ่าคนแก่ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ เป็นผู้นำ หน้าที่ของผู้นำไม่ใช่การสั่ง แต่เป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษา มีความแม่นยำในกฎระเบียบ ประเพณีการดำเนินชีวิต ตัดสินไกล่เกลี่ยหากเกิดความขัดแย้ง ช่วยกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ปัญหาในชุมชนก็มีไม่น้อย ปัญหาการทำมาหากิน ฝนแล้ง น้ำท่วม โรคระบาด โจรลักวัวควายเป็นต้น นอกจากนั้น ยังมีปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนหรือระหว่างชุมชน การละเมิดกฎหมาย ประเพณี ส่วนใหญ่จะเป็นการ “ผีผี” คือ ผีของบรรพบุรุษ ผู้ซึ่งได้สร้างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไว้ เช่น กรณีที่ชายหนุ่มถูกเนื้อต้องตัวหญิงสาวที่ยังไม่แต่งงาน เป็นต้น หากเกิดการผิดผีขึ้นมา ก็ต้องมีพิธีกรรมขอขมา โดยมีคนเฒ่าคนแก่เป็นตัวแทนของบรรพบุรุษ มีการว่ากล่าวสั่งสอนและชดเชยการทำผิดนั้นตามกฎหมายที่วางไว้

ชาวบ้านอยู่อย่างพึ่งพาอาศัยกัน ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ยามเกิดอุบัติเหตุเภทภัย ยามที่โจรขโมยวัวควายข้าวของ การช่วยเหลือกันทำงานที่เรียกกันว่า การลงแขก ทั้งร่างกายแรงใจที่มีอยู่ก็จะแบ่งปันช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน การแลกเปลี่ยนสิ่งของ อาหารการกิน และอื่น ๆ จึงเกี่ยวข้องกับวิถีของชุมชน ชาวบ้านช่วยกันเก็บเกี่ยวข้าว สร้างบ้าน หรืองานอื่นที่ต้องการคนมาก ๆ เพื่อจะได้เสร็จโดยเร็ว ไม่มีการจ้าง

กรณีตัวอย่างจากการปลูกข้าวของชาวบ้าน ถ้าปีหนึ่งชาวนาปลูกข้าวได้ดี ผลผลิตที่ได้จะใช้เพื่อการบริโภคในครอบครัว ทำบุญที่วัดเพื่อแผ้วให้พี่น้องที่ขาดแคลน แลกของ และเก็บไว้เผื่อว่าปีหน้าฝนอาจแล้ง น้ำอาจท่วม ผลผลิตอาจไม่ดี.

ในชุมชนต่าง ๆ จะมีผู้มีความรู้ความสามารถหลากหลาย บางคนเก่งทางการรักษาโรค บางคนทางการเพาะปลูกพืช บางคนทางการเลี้ยงสัตว์ บางคนทางด้านดนตรีการละเล่น บางคนเก่งทางด้านพิธีกรรม คนเหล่านี้ต่างก็ใช้ความสามารถเพื่อประโยชน์ของชุมชน โดยไม่ถือเป็นอาชีพที่มีค่าตอบแทนอย่างมากก็มี “ค่าครู” แต่เพียงเล็กน้อย ซึ่งปรกติแล้ว เงินจำนวนนั้นก็ใช้สำหรับเครื่องมือประกอบพิธีกรรม หรือเพื่อทำบุญที่วัดมากกว่าที่หมดยาหรือบุคคลผู้นั้นจะเก็บไว้ใช้เอง เพราะแท้ที่จริงแล้ว “วิชา” ที่ครูถ่ายทอดมาให้แก่ลูกศิษย์จะต้องนำไปใช้เพื่อประโยชน์แก่สังคม ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว การตอบแทนจึงไม่ใช่เงินหรือสิ่งของเสมอไป แต่เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยวิธีการต่าง ๆ

ด้วยวิถีชีวิตเช่นนี้ จึงมีคำถามเพื่อเป็นการสอนคนรุ่นหลังว่า ถ้าหากคนหนึ่งจับปลาซ่อนตัวใหญ่ได้หนึ่งตัว ทำอย่างไรจึงจะกินได้ทั้งปี คนสมัยนี้อาจจะบอกว่า ทำปลาเค็ม ปลาจ๋า หรือเก็บรักษาด้วยวิธีการต่างๆ แต่คำตอบที่ถูกต้อง คือ แบ่งปันให้พี่น้องเอนบ้าน เพราะเมื่อเขาได้ปลา เขาก็จะทำกับเราเช่นเดียวกัน

ชีวิตทางสังคมของหมู่บ้านมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดกิจกรรมของส่วนรวมจะทำกันที่วัด งานบุญประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนการละเล่นมหรสพ พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจ เป็นครูที่สอนลูกหลายผู้ชายซึ่งไปรับใช้พระสงฆ์หรือ “บวชเรียน” ทั้งนี้เพราะก่อนนี้ยังไม่มีโรงเรียน วัดจึงเป็นทั้งโรงเรียนและหอประชุมเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ ต่อเมื่อโรงเรียนมีขึ้นและแยกออกจากวัด บทบาทของวัดและของพระสงฆ์จึงเปลี่ยนไป

งานบุญประเพณีในชุมชนแต่ก่อนมีอยู่ทุกเดือน ต่อมาก็ลดลงไป หรือสองสามหมู่บ้านร่วมกันจัดหรือผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกัน เช่น งานเทศน์มหาชาติ ซึ่งเป็นงานใหญ่ หมู่บ้านเล็ก ๆ ไม่อาจจะจัดได้ทุกปี งานเหล่านี้มีทั้งความเชื่อ พิธีกรรมและความสนุกสนาน ซึ่งชุมชนแสดงออกพร้อมกัน

ระบบคุณค่า

ความเชื่อในกฎเกณฑ์ประเพณีเป็นระเบียบทางสังคมของชุมชนดั้งเดิม ความเชื่อนี้เป็นรากฐานของระบบคุณค่าต่าง ๆ ความกตัญญูรู้คุณต่อพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ความเมตตาเอื้ออาทรต่อผู้อื่น ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติรอบตัวและในสากลจักรวาล

ความเชื่อ “ผี” หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติเป็นที่มาของการดำเนินชีวิตทั้งของส่วนบุคคลและของชุมชนโดยรวม การเคารพในผีปู่ตาหรือผีปู่ย่า ซึ่งเป็นผีประจำหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน เป็นลูกหลานของปู่ตาคนเดียวกัน รักษาป่าที่มีบ้านเล็ก ๆ สำหรับผีลูกอยู่ติดหมู่บ้าน ผีป่าทำให้คนตัดไม้ด้วยความเคารพ ขออนุญาต เลือกตัดต้นแก่และปลูกทดแทน ไม่ทิ้งสิ่งสกปรกลงแม่น้ำด้วยความเคารพในแม่คงคา กินข้าวด้วยความเคารพในแม่โพสพ คนโบราณกินข้าวเสร็จจะไหว้ข้าว

พิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นพิธีหรือพิธีกรรม กระชับหรือสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน คนจะเดินทางไกล หรือกลับจากการเดินทาง สมาชิกใหม่ในชุมชน คนป่วยหรือกำลังฟื้นไข้ คนเหล่านี้จะได้รับพิธีสู่ขวัญ เพื่อเป็นสิริมงคล มีความอยู่เย็นเป็นสุข นอกนั้นยังมีพิธีสืบชะตาชีวิตของบุคคลหรือของชุมชน

นอกจากพิธีกรรมกับคนแล้ว ยังมีพิธีกรรมกับสัตว์และธรรมชาติ มีพิธีสู่ขวัญข้าว สู่ขวัญควาย สู่ขวัญเกวียน เป็นการแสดงออกถึงการขอบคุณ การขอขมา พิธีดังกล่าวไม่ได้มีความหมายถึงว่าสิ่งเหล่านี้มีจิตมีผีในตัวมันเอง แต่เป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์กับจิตและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเป็นสากล ในธรรมชาติทั้งหมด ทำให้ผู้คนมีความสัมพันธ์อันดีกับทุกสิ่ง คนขับแท็กซี่ในกรุงเทพฯ ที่มาจากหมู่บ้าน ยังซื้อดอกไม้แล้วแขวนไว้ที่กระจกในรถ ไม่ใช่เพื่อเซ่นไหว้ผีในรถแท็กซี่ แต่เป็นการรำลึกถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลจักรวาล รวมถึงที่สิ่งอยู่ในรถคันนั้น

ผู้คนสมัยก่อนมีความสำนึกในข้อจำกัดของตนเอง รู้ว่ามนุษย์มีความอ่อนแอและเปราะบาง หากไม่รักษาความสัมพันธ์อันดีและไม่คงความสมดุลกับธรรมชาติรอบตัวไว้ เขาคงไม่สามารถมีชีวิตได้อย่างเป็นสุขและยืนนาน ผู้คนทั่วไปจึงไม่มีความอดกล้ำในความสามารถของตน ไม่ทำทนายธรรมชาติ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน และรักษาภาวะเบียบประเพณีอย่างเคร่งครัด

ชีวิตของชาวบ้านในรอบหนึ่งปีจึงมีพิธีกรรมทุกเดือน เพื่อแสดงออกถึงความเชื่อและความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคม ระหว่างคนกับธรรมชาติ และระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ดังกรณีงานบุญประเพณีของชาวภาคอีสานที่เรียกว่า ฮีตสิบสอง คือ

เดือนอ้าย (เดือนที่หนึ่ง) บุญเข้ากรรม ให้พระภิกษุเข้าปริวาสกรรม

เดือนยี่ (เดือนที่สอง) บุญคูณลาน ให้นำข้าวมากองกันที่ลาน ทำพิธีก่อนนวด

เดือนสาม บุญข้าวจี่ ให้ถวายเป็นข้าวจี่ (ข้าวเหนียวปั้นชุบไข่ทาเกลือนำไปย่างไฟ)

เดือนสี่ บุญพระเวส ให้ฟังเทศน์มหาชาติคือ เทศน์เรื่องพระเวสสันดรชาดก

เดือนห้า บุญสงน้ำ หรือบุญสงกรานต์ ให้สงน้ำพระ ผู้เฒ่าผู้แก่

เดือนหก บุญบั้งไฟ บูชาพญาแถน ตามความเชื่อเดิม และบุญวิสาขบูชา ตามความเชื่อของ

ชาวพุทธ

เดือนเจ็ด บุญข้าชะ (บุญชำระ) ให้บนบานพระภูมิเจ้าที่ เลี้ยงผีปู่ตา

เดือนแปด บุญเข้าพรรษา

เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับ

เดือนสิบ บุญข้าวสาก ทำบุญเช่นเดือนเก้ารวมให้ผีไม่มีญาติ (ภาคใต้มีพิธีคล้ายกัน คือ งานพิธีเดือนสิบ ทำบุญให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว แบ่งข้าวปลาอาหารส่วนหนึ่งให้แก่ผีไม่มีญาติ พวกเด็ก ๆ ชอบแย่งกันเอาของที่แบ่งให้ผีไม่มีญาติหรือเปรต เรียกว่า “การชิงเปรต”)

เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา

เดือนสิบสอง บุญกฐิน จัดงานกฐินและลอยกระทง

ภูมิปัญญาชาวบ้านในสังคมปัจจุบัน

ภูมิปัญญาชาวบ้านได้ก่อเกิดและสืบทอดกันมาในชุมชนหมู่บ้าน เมื่อหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับสังคมสมัยใหม่ ภูมิปัญญาชาวบ้านก็มีการปรับตัวเช่นเดียวกัน

ความรู้จำนวนมากได้สูญหายไปเพราะไม่มีการปฏิบัติสืบทอด เช่น การรักษาพื้นบ้าน บางอย่าง การใช้ยาสมุนไพรบางชนิด เพราะหมอยาที่เก่ง ๆ ได้เสียชีวิตโดยไม่ได้ถ่ายทอดให้กับคนอื่น หรือถ่ายทอดแต่คนต่อมาไม่ได้ปฏิบัติเพราะชาวบ้านไม่นิยมเหมือนเมื่อก่อน ใช้ยาสมัยใหม่และไปหาหมดที่โรงพยาบาลหรือคลินิกง่ายกว่า งานหัตถกรรมทอผ้าหรือเครื่องเงิน เครื่องเงิน แม้จะยังเหลืออยู่ไม่น้อย แต่ก็ได้ถูกพัฒนาไปเป็นการค้า ไม่สามารถรักษาคุณภาพและมีรูปแบบดั้งเดิมไว้ได้ ในการทำมาหากินมีการใช้เทคโนโลยีทันสมัย ใช้รถไถแทนควาย รถอีแต๋นแทนเกวียน

การลงแขกทำนาและปลูกสร้างบ้านเรือนก็เกือบจะหมดไป มีการจ้างงานกันมากขึ้น แรงงานก็หายากกว่าแต่ก่อน ผู้คนอพยพย้ายถิ่น บ้างก็เข้าเมือง บ้างก็ไปทำงานที่อื่น ประเพณีงานบุญก็เหลือไม่มาก ทำได้ก็ต่อเมื่อลูกหลานที่จากบ้านไปทำงานกลับมาเยี่ยมบ้านในเทศกาลสำคัญ ๆ เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ เข้าพรรษา เป็นต้น

สังคมสมัยใหม่มีระบบการศึกษาในโรงเรียนมีอนามัยและโรงพยาบาล มีโรงหนัง วิทยุ โทรทัศน์ และเครื่องบันเทิงต่าง ๆ ทำให้ชีวิตทางสังคมของชุมชนหมู่บ้านเปลี่ยนไป มีตำรวจมีโรงเรียน มีเจ้าหน้าที่ราชการฝ่ายปกครองฝ่ายพัฒนา และอื่น ๆ เข้าไปในหมู่บ้าน บทบาทของวัด พระสงฆ์ และคนเฒ่าคนแก่เริ่มลดน้อยลงไป

การทำมาหากินก็เปลี่ยนไปจากการทำเพื่อยังชีพไปเป็นการผลิตเพื่อการขาย ผู้คนต้องการเงินเพื่อซื้อเครื่องบริโภคต่าง ๆ ทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป ผลผลิตจากป่าก็หมด สถานการณ์เช่นนี้ทำให้ผู้นำการพัฒนาชุมชนหลายคนที่มีบทบาทสำคัญในระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับประเทศ เริ่มเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน หน่วยงานทางภาครัฐและภาคเอกชนให้การสนับสนุน และส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ประยุกต์ และค้นคิดสิ่งใหม่ ความรู้ใหม่เพื่อประโยชน์สุขของสังคม (<http://www.mwit.ac.th>)

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน พระองค์ทรงใช้ภูมิปัญญาสร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ และเหล่าพสกนิกรมากมายเหลือคณานับ ทรงใช้พระปรีชาสามารถแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเมืองภายในประเทศ จนรอดพ้นภัยพิบัติหลายครั้งพระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถหลายด้าน แม้แต่ด้านการเกษตร พระองค์ได้พระราชทานทฤษฎีใหม่ให้แก่พสกนิกร ทั้งด้านการเกษตรแบบผสมผสานและยั่งยืน พื้นฟูสภาพแวดล้อม นำความสงบร่มเย็นของประชาชนให้กลับคืนมา แนวพระราชดำริ “ทฤษฎีใหม่” แบ่งออกเป็น ๓ ขั้น โดยเริ่มจาก **ขั้นตอนแรก** ให้เกษตรกรรายน้อย “มีพออยู่พอกิน” เป็นขั้นพื้นฐาน โดยการพัฒนาแหล่งน้ำในไร่นา ซึ่งเกษตรกรจำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยราชการ มูลนิธิ และหน่วยงานเอกชน ร่วมใจกันพัฒนาสังคมไทย ใน**ขั้นที่สอง** เกษตรกรต้องมีความเข้าใจในการจัดการในไร่นาของตน และมีการรวมกลุ่มในรูปสหกรณ์ เพื่อสร้างประสิทธิภาพทางการผลิตและการตลาด การลดรายจ่ายด้านความเป็นอยู่ โดยทรงตระหนักถึงบทบาทขององค์กรเอกชน เมื่อกลุ่มเกษตรกรวิวัฒน์มาขั้นที่ ๒ แล้ว ก็จะมีศักยภาพในการพัฒนาไปสู่**ขั้นที่ ๓** ซึ่งจะมีอำนาจในการต่อรองผลประโยชน์กับสถาบันการเงิน คือ ธนาคาร และองค์กรที่เป็นเจ้าของแหล่งพลังงาน ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งในการผลิตโดยมีการแปรรูปผลิตผล เช่น โรงสี เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตผล และขณะเดียวกันมีการจัดตั้งร้านค้าสหกรณ์เพื่อลดค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน อันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลในสังคมจะเห็นได้ว่า มิได้ทรงทอดทิ้งหลักของความ**สามัคคี**ในสังคมและการจัดตั้งสหกรณ์ ซึ่งทรงสนับสนุนให้กลุ่มเกษตรกรสร้างอำนาจต่อรองในระบบเศรษฐกิจจึงจะมีคุณภาพชีวิตที่ดี จึงจัดได้ว่าเป็นสังคมเกษตรที่พัฒนาแล้ว สมดังพระราชประสงค์ที่ทรงอุทิศพระวรกายและพระสติปัญญา ในการพัฒนาการเกษตรไทยตลอดระยะเวลาแห่งการครองราชย์

ความหมายเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงเศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อนต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความสำเร็จยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้มีอาชีพและฐานะเพียงพอ ที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นสูงขึ้นไปตามลำดับ (ปรมาภรณ์. 2548)

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานของความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกตอก ร่องรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็มและลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำ (ดวงศักดิ์ ชื่นสินธุ. 2549)

เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรินั้น มีหลักพิจารณาเริ่มแรกเป็นกรอบแนวคิดเป็นปรัชญาที่ชี้แนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีดั้งเดิมของสังคมไทยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤติ เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา ทั้งนี้คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน ความพอเพียงนั้นจะประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ ดังนี้

1. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่นการผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ
2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ
3. การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

การจะตัดสินใจหรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน (ปรมากรณ์ . 2548)

หลักการพึ่งตัวเอง ต้องหันกลับมายึดเส้นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ในการดำรงชีวิตให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้หลักการพึ่งตัวเอง 5 ประการ คือ

1. ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พึ่งตนเอง มีจิตใจที่เข้มแข็งมีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ตนเองมีจิตใจเอื้ออาทร ประนีประนอม ซื่อสัตย์สุจริต เป็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง
2. ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นอิสระ
3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาดพร้อมทั้งการเพิ่มมูลค่าโดยให้ยึดหลักการของความยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุด
4. ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่ทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการ ภูมิประเทศ สังคมไทย และการพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง

5. ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมมุ่งที่จะเพิ่มรายได้และไม่มีการลงทุนที่จะลดรายจ่าย ในเวลาเช่นนี้ ต้องปรับทิศทางใหม่ คือจะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญและยึดหลักพออยู่พอกิน พอใช้และสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิตอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวเองที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐและนักธุรกิจทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน พากเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลพร้อมต่อการปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (ปรมาภรณ์. 2548)

ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาการพัฒนาแบบ เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 30 ปี ตั้งแต่ก่อนวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ (ปี พ.ศ. 2540) และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นจากความยากจน สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง มีความยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ต่างๆ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2546)

สุเมธ ตันติเวชกุล (อ้างถึงใน อุดมพร อมรรธรรม. 2549) ให้ความหมายเศรษฐกิจพอเพียงว่า เศรษฐกิจที่สามารถคุ้มชูตัวเอง (Relative Self-Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (อ้างถึงใน อุดมพร อมรรธรรม. 2549) ได้ให้ความหมายของ เศรษฐกิจพอเพียง โดยนัยแห่งวัฒนธรรมว่า เศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เทคนิคแต่มีความหมายกว้างกว่านั้นมาก

เพราะรวมเอา 1) อุดมการณ์บางอย่าง 2) โลกทัศน์บางอย่าง 3) ความสัมพันธ์บางอย่าง และ 4) ค่านิยมบางอย่างอยู่ในนั้นด้วย จึงนับว่า เป็นเศรษฐกิจพอเพียงที่แท้จริง ทั้ง 4 ประการที่จะกล่าวถึงนี้ คือ ส่วนที่เรารู้จักกันว่าวัฒนธรรมนั่นเอง

พระพรหมคุณภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (อ้างถึงในอุดมพร อมรรธรรม. 2549) ปราชญ์แห่งพุทธธรรมได้มองเศรษฐกิจพอเพียงในแง่วัตถุนิยมและจิตนิยม ดังนี้ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงอาจมองได้เป็น 2 ด้าน คือ มองอย่างวัตถุนิยมและมองแบบจิตนิยม

1. มองอย่างวัตถุนิยม มองภายนอก คือ ต้องมีกินมีใช้ มีปัจจัยสี่เพียงพอ ที่เราพูดว่า พอสมควรกับอัตภาพ ซึ่งใกล้เคียงกับคำว่าพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ

2. ส่วนความหมายด้านจิตนิยมหรือด้านจิตใจภายใน คือ คนจะมีความรู้สึกเพียงพอไม่เท่ากัน บางคนมีเป็นล้านก็ไม่พอ บางคนมีนิดเดียวก็พอ เป็นการเพียงพอทางจิต

สุเมธ ตันติเวชกุล (วิทยา ธนปอนันต์. 2542) ได้บรรยายเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริว่าการปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ดังนี้

1. ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ้งเฟ้อในการดำรงชีพอย่างจริงจังดังพระราชดำรัสว่าความเป็นอยู่ที่ต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง

2. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง สุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตาม ดังพระราชดำรัสที่ว่า “...ความเจริญของคนทั้งหลาย ย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพชอบเป็นหลักสำคัญ...”

3. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์ และแข่งขันกันในการค้าขาย ประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงดังอดีต ซึ่งมีพระราชดำรัสเรื่องนี้ว่า “...ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึงความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรมทั้งในเจตนา และการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญหรือด้วยการแก่งแย่งเบียดเบียนจากผู้อื่น...”

4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากครั้งนี้ โดยต้องขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้น จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ พระราชดำรัสตอนหนึ่ง ที่ให้ความชัดเจนว่า “...การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้ และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเอง เพื่อให้จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกิน เป็นขั้นหนึ่งและขั้นต่อไป ก็คือให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง...”

5. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชวาทว่า “..พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่น พยายามลด พยายาม ละ ความชั่วที่ตัวเองมีอยู่พยายามก่อความดีให้แก่ตัวอยู่เสมอพยายามรักษาและเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้น ให้งอกงามสมบูรณ์ขึ้น...”

วิถีชีวิตและเศรษฐกิจทางสายกลาง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (อ้างถึงในอภิธานศัพท์และคณะ. 2549) เป็นความจำเป็นที่คนสังคมทุกระดับจะต้องทำความเข้าใจของความหมายเพื่อสร้างและให้ความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ

พอเพียง คือ การบริโภคและผลิตอยู่บนพื้นฐานของความพอประมาณและเหตุผลไม่ขัดสนแต่ไม่ฟุ่มเฟือย

สมดุล คือ การพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม มีความสมดุลระหว่าง โลกาภิวัตน์ (Globalization) กับอภีวัตน์ท้องถิ่น (Localization) มีความสมดุลระหว่างภาคเศรษฐกิจกับการเงินและภาคคนกับสังคมมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจโครงสร้างการผลิตที่สมดุลมีการผลิตหลากหลายใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

ยั่งยืน คือ ความพอเพียงอย่างต่อเนื่องในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีภูมิคุ้มกันที่ดี ระบบเศรษฐกิจกับสังคมมีความยืดหยุ่นที่สามารถก้าวทันและพร้อมรับต่อกระแสโลกาภิวัตน์ ตลอดจนปรับตัวให้สามารถแข่งขันกับตลาดโลก การบริหารจัดการที่ดีซึ่งสามารถป้องกันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้

คุณภาพ โดยการพัฒนาเศรษฐกิจทางสายกลางได้ คนต้องมีคุณภาพในด้านต่างๆ คือพื้นฐานจิตใจ มีความสำนึกในคุณธรรมซื่อสัตย์สุจริต มีไมตรี มีความเมตตาหวังดีให้กันและกัน หลักการดำเนินชีวิต มีความอดทนมีความเพียร ใช้สติปัญญาไตร่ตรองรอบคอบก่อน ทำให้มีวินัยมีภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิต มีสุขภาพดี และมีศักยภาพ ทักษะ และความรอบรู้ที่เหมาะสมในการประกอบอาชีพและหารายได้อย่างมั่นคง และพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าได้อย่างต่อเนื่อง”

บทบาทและความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจที่สามารถคุ้มครองตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อนโดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองเสียก่อนคือตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้เพื่อที่จะสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงต่อไปได้ ทำให้มองเห็นบทบาทและความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงดังนี้

1. เป็นแนวคิดที่มุ่งให้เกิดการพึ่งตนเองเป็นหลัก เน้นการใช้ศักยภาพของคน เสาะแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เพื่อนำมาใช้เป็นประโยชน์ได้มากที่สุดเพื่อใช้ชีวิตของตนเองของครอบครัวและชุมชนอยู่รอด
2. ทำให้เกิดความเข้มแข็งในจิตใจ โดยยึดหลักการพึ่งตนเองในทางพุทธศาสนา เมื่อพึ่งตนเองได้แล้วก็ทำให้จิตใจสงบ เข้มแข็ง ไม่วิตกกังวล
3. เกิดความร่วมมือร่วมใจ สัมผัสสามัคคีภายในชุมชนเดียวกัน

4. แก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ในระดับหนึ่ง กล่าวคือ ถ้าพอมีพอกินแล้วก็จะทำให้ลดปัญหา ลดความยากจน

การปฏิบัติตนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ในการปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ควรยึดหลักการปฏิบัติ ดังนี้

1. ยึดความประหยัดตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีพอย่างจริงจัง ดังพระราชดำรัสความว่า ความอยู่ที่ดีต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องประหยัดไปในทางที่ถูกต้อง

2. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้องสุจริต แม้จะตกอยู่ในภาวะขาดแคลนในการดำรงชีพก็ตาม ความเจริญของคนทั้งหลาย ย่อมเกิดจากการประพฤติชอบและการหาเลี้ยงชีพชอบเป็นหลักสำคัญ

3. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์ และแข่งขันกันในการค้าขายประกอบอาชีพแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรงดังอดีต ดังที่มีพระราชดำรัสเรื่องนี้ความว่า ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึงความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหาได้ด้วยความเห็นธรรมทั้งในเจตนาและการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการแก่งแย่งเบียดบังมาจากผู้อื่น

4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางใช้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยากครั้งนี้ โดยต้องอาศัยการขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้น จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งที่มีความหมายชัดเจนว่า การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเองเพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นผู้ที่ก้าวหน้า มีความสุขพอกินเป็นขั้นหนึ่งและขั้นต่อไปก็คือให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตัวเอง

5. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้น ทั้งนี้ด้วยสังคมไทยที่ล่มสลายลงในครั้งนี้เพราะยังมีบุคคลจำนวนมิใช่น้อยที่ดำเนินการโดยปราศจากความละเอียดต่อแผ่นดิน ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งความว่า พยายามไม่ก่อความชั่วให้เป็นเครื่องทำลายตัว ทำลายผู้อื่น พยายามลดพยายามละความชั่วที่ตัวเองมีอยู่ พยายามก่อความดีให้แก่ตัวอยู่เสมอ พยายามรักษาและเพิ่มพูนความดีที่มีอยู่นั้นให้องงามสมบูรณ์ขึ้น (กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2549)

เศรษฐกิจพอเพียงกับการปรับใช้ หมายถึง การนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวันให้ได้ผลนั้น ต้องมีความรู้ความเข้าใจให้ถูกต้องก่อนว่าเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงอะไร และมีหลักสำคัญที่จะไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ นอกจากนี้ต้องเห็นประโยชน์จากการปรับใช้ด้วย จึงจะเกิดความสนใจ ทดลองนำไปใช้เมื่อเข้าใจถูกต้องแล้วต้องปรับใช้กับชีวิตประจำวันและการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่น โดยคำนึงถึงการพึ่งตนเองก่อน ทำอะไรที่ไม่สุดโต่งเกินไป ใช้เหตุผลเป็นพื้นฐานการตัดสินใจและการกระทำ รวมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและไม่ทำอะไรที่เสี่ยง

เกินไปจนตนเองหรือคนรอบข้างต้องเดือดร้อน ในภายหลังนอกจากนี้ต้องใ้รู้ตลอดอย่างต่อเนื่อง ใช้ความรู้อย่างรอบคอบและระมัดระวัง มีความซื่อสัตย์ ไม่โลภ รู้จักพอ ขยันหมั่นเพียร ไม่เบียดเบียนกันรู้จักแบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การมีความรู้ความเข้าใจให้ถูกต้องและลึกซึ้งจะนำไปประยุกต์ใช้ได้นั้นต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองและร่วมมือกับคนอื่น เช่น การแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น และมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ตระหนักถึงประโยชน์และความสุข และเมื่อใดก็ตามการตระหนักถึงความสุขที่เกิดจากความพอใจ ในการใช้ชีวิตอย่างดี และรู้จักระดับความพอเพียงแล้วก็จะนำไปสู่การประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองอย่างถูกต้อง ไม่อดอยากจนเบียดเบียนตนเองหรือเบียดเบียนผู้อื่น แต่มีความพอเพียง เผื่อแผ่ แบ่งปัน

หลักการพิจารณาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

หลักในการพิจารณาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงนั้นจะต้องมีองค์ประกอบหลักในการพิจารณาว่าธุรกรรมใดที่ดำเนินการนั้นจะอยู่ในหลักของเศรษฐกิจแบบใด มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการดำเนินการใดๆ อย่างไร ดังนี้

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็นโดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา
2. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาปรับใช้กับการปฏิบัติ ได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน
3. คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ ดังนี้
  - 3.1 ความพอประมาณ
  - 3.2 ความมีเหตุผล
  - 3.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว
4. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับความพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ
  - 4.1 เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วยความรู้ที่เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ
  - 4.2 เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ มีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตไม่โลภ

5. แนวทางการปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาปรับใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

ความพอประมาณ

หลักการดำเนินชีวิตตามแนวพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นการดำเนินชีวิตตามแนวทางของ หลักมัตตัญญูตาในพุทธศาสนาเป็นกระบวนการฝึกพฤติกรรมการบริโภคไปพร้อมๆ กับการฝึกจิตและฝึกปัญญา ซึ่งเรียบง่ายและมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ เอื้อต่อการดำเนินชีวิตที่ดำรงยิ่งขึ้นไป ประกอบด้วยหลักการและวิธีปฏิบัติ (ที่.อ.3/330/238.) ดังนี้

1.การรู้จักประมาณในการแสวงหา การรับ และการสละ

มนุษย์ไม่ว่าจะยากดีมีจนต้องเกี่ยวข้องกับวัตถุอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะธรรมชาติของมนุษย์ต้องอาศัยปัจจัยเครื่องดำรงชีวิตอย่างน้อยที่สุดก็ต้องอาศัยปัจจัยสี่ อันได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ในกระบวนการดำรงชีวิตของแต่ละคนนั้น นอกจากปัจจัยสี่แล้ว แต่ละคนยังต้องการสิ่งที่มีคุณค่าอย่างอื่นอันได้แก่สินค้าและบริการต่างๆ เพื่อเสพสุขอีกด้วย แต่ปัจจัยสี่ สินค้าและบริการต่างๆ ดังกล่าวนั้นแต่ละคนต้องแสวงหาหรือทำงานจึงจะได้มาให้อาศัย ด้วยเหตุนี้คนทั่วไปทุกคนย่อมมีหน้าที่รับผิดชอบในการทำมาหาเลี้ยงชีพเพื่อเลี้ยงตัวเองและครอบครัวของตนเอง

1.1 การรู้จักประมาณในการแสวงหา

ป.อ.ปยุตโต. (2538) ในทรรคนะของพระพุทธศาสนา แม้การแสวงหาสิ่งที่ดีควรแสวงหาก็กต้องคำนึงถึงว่าจะได้มาอย่างไร เนื่องจากในกระบวนการแสวงหา นั้นมนุษย์ที่มีโอกาสมีกำลัง มีสติปัญญา ความสามารถไม่เท่ากัน เมื่อต่างคนต่างมุ่งแต่จะหา จะได้ จะเอา คนที่มีโอกาสมีกำลังความสามารถมากกว่าก็จะได้เปรียบ ตลอดจนข่มเหงรังแกและครอบงำผู้อื่น ทำให้ผู้ที่ด้อยโอกาส กำลังและความสามารถได้รับความทุกข์มาก ต้องคอยหาทางแอบแฝงแย่งชิงเอามาจากคนที่มีความมากกว่า และคนที่มั่งมีนั้นก็ไม่ได้เป็นสุขในจิตใจจริงๆ ต้องคอยป้องกันรักษาทรัพย์สินของตนเองตลอดเวลา พระพุทธศาสนาจึงได้ชี้หลักในการแสวงหาปัจจัยสี่ สินค้าและบริการต่างๆ (พระธรรมปิฎก) ไว้ดังนี้

1.1.1 สัมมาอาชีพะ การทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นพฤติกรรมหลักในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ถ้ามีผู้แสวงหาเลี้ยงชีพโดยทุจริต เป็นมิจอาชีพ นอกจากชีวิตของคนนั้นเองจะชั่วร้ายเสื่อมเสียแล้วก็ยิ่งก่อความเดือดร้อนแก่สังคมอย่างมาก จึงต้องย้ำเน้นกันอย่างยิ่งให้คนฝึกฝนตนให้สามารถ จะแสวงหาโดยประกอบสัมมาชีพ คือเลี้ยงชีพโดยทางสุจริตซึ่งครอบคลุมการใช้แรงงานให้เกิดผลผลิตแล้วได้รับปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพเป็นผลตอบแทนมาโดยชอบธรรมอย่างหนึ่ง

คำว่า สัมมาชีพ ในทางธรรมะมีใช้หมายถึง “การใช้แรงงานให้เกิดผลผลิตแล้วได้รับปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพเป็นผลตอบแทนมาโดยชอบธรรมเท่านั้น แต่หมายถึงการทำหน้าที่ ความประพฤติหรือการดำรงตนอย่างถูกต้องอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำให้เป็นผู้สมควรแก่การได้ปัจจัยบำรุงเลี้ยงชีวิตด้วย เช่น การที่ถูกประพาดิตน เป็นลูกที่ดีสมควรแก่การเลี้ยงดูของพ่อแม่ ก็พึงนับว่าเป็นสัมมาชีพของลูก

1.1.2 ทัศนคติที่มีต่อสังคมวัฒนธรรม บุคคลทั่วไปมีภารกิจสำคัญมากอยู่หลายทาง คือ “ต้องประกอบอาชีพอย่างตั้งตัวให้เป็นหลักแหล่งปกครองครอบครัวตน และต้องช่วยทำนุบำรุงศาสนาที่ตนรับนับถือเกี่ยวกับวิธีการแสวงหาทรัพย์สิน หรือวิธีขจัดปัญหาเรื่องทรัพย์สินเงินทองให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสมพอดีส่วนมากมุ่งหวังให้ตั้งตนได้ในทางเศรษฐกิจและสังคมด้วยเหตุนี้จึงให้ความสำคัญต่อวิธีการแสวงหาปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพ” (สมพร เทพสุทธา)

2. การรู้จักประมาณในการรับ (เอกชัย แซ่ลิ้ม. 2545)

ความสำคัญในการรู้จักประมาณในการแสวงหา เพื่อเปิดโอกาสให้มนุษย์ได้ใช้และพัฒนาความสามารถของตนเพื่อช่วยให้มนุษย์สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น เพื่อให้ได้มาซึ่งผลผลิตและบริการ อันจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของตนเอง การรู้จักประมาณในการรับสิ่งที่แสวงหามาได้แล้วว่าใครควรรับอะไร แค่นั้น และอย่างไร

หลักการแนวคิดและวิธีการหรือกระบวนการของความรู้จักประมาณในการรับเห็นว่า “ความรู้จักประมาณในการรับมีองค์ประกอบสามอย่างคือ ผู้ให้ วัตถุที่ให้ และการใคร่ครวญถึงความประสงค์ของผู้ให้วัตถุที่ให้ของผู้รับ ความรู้จักประมาณในการรับนั้นขึ้นอยู่กับความเข้าใจในความประสงค์ (ศรัทธา) ของผู้ให้ ความมากน้อยของวัตถุและกำลังของผู้รับแต่ละคนควรมีปัจจัยเครื่องดำรงชีพอย่างพอเพียงที่จะมีชีวิตรอดสร้างประโยชน์ได้ ภายในขอบเขตเท่าที่ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น อย่างไรก็ตามการรู้จักประมาณในการรับนั้นควรเป็นไปโดยอาศัยหลักสันโดษ”

3. การรู้จักประมาณในการสละ

ทุกสังคมต้องมีการจัดตั้งวางระบบระเบียบกฎหมายหรือกติกาต่างๆ ในการอยู่ร่วมและสัมพันธ์กัน เพื่อให้คนละเมียดต่อกัน โดยการปฏิบัติต่อวัตถุให้เป็นเครื่องเกื้อหนุนความอยู่ดีร่วมกัน แทนที่จะให้วัตถุกลายเป็นเหตุแห่งการเบียดเบียนกัน มนุษย์ที่เป็นผู้ผลิตสิ่งบริโภคเองแต่แล้วก็ไม่สามารถควบคุมได้ปล่อยให้มีการครอบครองปัจจัยการผลิตและสิ่งบริโภคด้วยอำนาจความไม่เป็นธรรม กอบโกยไว้เฉพาะตนทำให้เกิดการขาดแคลนไม่สมดุล จึงจำเป็นที่จะต้องมีการเสียสละ

การรู้จักเสียสละนั้นตรงกันข้ามกับตระหนี่ซึ่งมีลักษณะหวงแหน สิ่งที่มีอยู่ก็ตีที่หามาได้ก็ตีไม่ยอมจ่ายให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง และผู้อื่นแม้ว่ามีเหตุจำเป็นก็ตามเอาแต่เก็บ ด้วยเหตุนี้ความสุขของคนตระหนี่ คือค่อยเก็บเข้าไว้มีความสุขอย่างเดียวว่าประโยชน์ของการได้มาคือการเก็บไว้ชื่นชมหรือดูเล่น คนมีทรัพย์ไม่จ่ายทรัพย์บริโภคใช้สอยทรัพย์นั้นจะมีประโยชน์อะไร เมื่อคิดถึงประโยชน์เช่นนี้

แล้วมีทิ้งไว้เฉยๆ ใช้ก็ไม่เป็นทำอะไรก็ไม่ทำอะไรจะต่างอะไรกับก้อนหินก้อนกรวดเพราะต่างก็เก็บไว้หนักๆ อย่างนั่นเอง

ความสละ หมายความว่า สละความยึดติด ที่มองเห็นได้ง่ายคือความยึดติดในวัตถุต่างๆ ที่สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิต ตามความมุ่งหมายเดิมนั้น สิ่งเหล่านี้เราสร้างขึ้นมาเพื่อช่วยให้เราดำเนินชีวิตไปได้ด้วยดีแต่พอสร้างขึ้นมาแล้วก็เกิดความมีขึ้น พอเกิดความมีขึ้นก็มีการเป็นเจ้าของ พอมีการเป็นเจ้าของก็เกิดความยึดมั่นมีความมุ่งหมายผูกพัน พอเกิดความยึดมั่นก็มีความห่วงกังวล แล้วสิ่งเหล่านี้นอกจากทำให้เกิดความสะดวกในการดำเนินชีวิตแล้ว ก็ยังนำความทุกข์มาให้ด้วย เพราะทำให้เกิดความห่วงกังวลเป็นอย่างน้อย แล้วก็ยังทำความเศร้าโศกเสียใจเมื่อแตกสลายไป ตรงนี้เป็นข้อที่ควรแก้ไขคือทำอย่างไรให้สิ่งที่เกิดขึ้นมาช่วยอำนวยความสะดวกแต่ผลดีในการดำเนินชีวิตไม่เกิดโทษกับจิต ก็ต้องฝึกตนโดยรู้จักเสียสละ

4. การรู้จักประมาณในการพิจารณาและการบริโภค

การรู้จักประมาณในการพิจารณาและการบริโภค เป็นกิจกรรมที่ทำต่อเนื่องกันไปหรือพร้อมกันก็ได้ทำให้ได้โอกาสในการสร้างสรรค์ความดี และทำให้ได้ทำในสิ่งที่ควรทำ

4.1 การรู้จักประมาณในการพิจารณา

แต่ละคนมีความบกพร่องที่สำคัญอยู่อย่างหนึ่ง คือ ขาดการพิจารณาเรื่องที่เกี่ยวข้องใกล้เคียงกับตนซึ่งทำให้เสียโอกาสในการสร้างสรรค์ความดี และทำให้ไม่ได้ทำสิ่งที่ควรทำการหมั่นตรวจตราการปฏิบัติของตนในปัจจุบันเกี่ยวข้องกับปัจจัยการครองชีพ ตั้งแต่ปัจจัยพื้นฐานคือเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ตลอดจนปัจจัยที่สำคัญสำหรับการครองชีพอื่นๆ มีจุดหมายเพื่อความเสียหายที่ยังไม่เกิดก็หมดโอกาสเกิด และสิ่งที่เกิดมีบ้างแล้วก็จะลดน้อยเบาบางลง การพิจารณานี้ ถือเป็นหัวใจเป็นสาระสำคัญของมัตตัญญูตา การพิจารณาเป็นดับบอกว่าจะแสวงหา รับบริโภค โดยสละอะไร เท่าไหร่จึงพอดี และโดยวิธีใดจึงพอดีแล้วไม่เป็นทุกข์ การพิจารณาสิ่งที่ต้องพิจารณา การที่แต่ละคนรู้จักประมาณสิ่งที่ต้องพิจารณา ได้แก่ปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตเป็นสิ่งตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์อย่างหนึ่ง

ปัจจัยสี่ เครื่องจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตเป็นสิ่งที่มีความค่าและมีประโยชน์จำเป็นอย่างยิ่งที่ควรจะได้รับพิจารณาก่อนที่จะใช้สอยการรู้จักประมาณในการพิจารณาเป็นการป้องกันความไขว่เขวออกไปจากจุดประสงค์ที่แท้จริงเช่นความนิยมใหญ่โตโอ้อ่าและความเห็นแก่ความสุขสบายเป็นการส่งเสริมวิถีชีวิตที่เรียบง่ายความพึงพอใจที่พอเพียงและความงามตามธรรมชาติ ตลอดจนเป็นเครื่องชี้้นำให้ก้าวสู่ความสมบูรณ์และความลงตัวพอดี

4.2 การรู้จักประมาณในการบริโภค

การบริโภคหรือกินเสพใช้สอยตามแนว มัตตัญญูตา ไม่ใช่จบแค่อร่อยไม่อร่อย เท่านั้นแต่เป็นการบริโภคตามความจำเป็นของร่างกาย เป็นการบริโภคที่ได้ผ่านการพิจารณามาแล้ว และเป็นการบริโภคเพื่อคุณภาพชีวิต จะเรียกว่าเป็นการบริโภคอย่างประหยัดก็ได้ ซึ่งการบริโภคแบบนี้ ทรัพยากรจะถูกใช้ไปตามความเป็นจริง ซึ่งจะเป็นการปลูกฝังนิสัย ค่านิยมในการไม่ให้ฟุ่มเฟือยซึ่งแตกต่างจากการบริโภคที่เห็นกันทั่วไปในปัจจุบันที่เน้นและส่งเสริมค่านิยมให้แก่ผู้บริโภคผ่านการโฆษณาตามสื่อมวลชนต่างๆ มีผลทำให้คนในสังคมมีค่านิยมชอบบริโภคสิ่งที่ไม่จำเป็นต่อชีวิต เพื่อเป็นการแสดงฐานะทางสังคมของตน ซึ่งตอบไม่ได้ว่าควรกินอาหารประเภทใด ควรกินแคไหนและความพอดีในการกินก็เกิดขึ้นไม่ได้ แต่ถ้ากินเพื่อให้ได้คุณภาพเพื่อให้ร่างกายแข็งแรงสุขภาพดี และเอาร่างกายที่แข็งแรงนั้นไปสร้างประโยชน์ เมื่อเป็นดังนี้ควรกินอาหารประเภทใดก็ตอบได้ ควรกินแคไหนก็ตอบได้ และความพอดีในการกินก็เกิดขึ้น

การบริโภคของคนทั่วไปเป็นเรื่องที่สำคัญของการใช้จ่ายทรัพย์หรือการบริโภคโภคทรัพย์ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้วางหลักการบริโภคโภคทรัพย์พร้อมกับชี้ผลที่ต้องได้รับจากการใช้จ่ายทรัพย์ เพื่อให้รู้ว่าควรใช้ทรัพย์ทำอะไรบ้าง ไม่ใช่หมายความว่าให้แบ่งส่วนเท่ากันไปทุกข้อการใช้จ่ายทรัพย์ ที่หามาได้เป็นความจำเป็นที่ต้องมีเหตุผล ดังนี้

4.2.1 เลี้ยงตนเอง เลี้ยงบิดามารดา เลี้ยงครอบครัว และคนในความรับผิดชอบให้มีความสุข ที่กล่าวเช่นนั้นเพราะตัวเองและคนที่อยู่ใกล้ตัวสำคัญที่สุด จำต้องบำรุงตนให้มีความสุขให้มีกำลังกายและกำลังความคิดที่ดีไว้ จะได้หาทรัพย์เพิ่มเติมมาอีก

4.2.2 แบ่งมิตรสหาย บริวารให้เป็นสุข ความเป็นอยู่มนุษย์ตามปกติต้องเกี่ยวข้องกับคนอื่น ผู้ที่จำต้องเกี่ยวข้องกันโดยฐานะเป็นผู้ร่วมงานเรียกว่าเพื่อน เป็นผู้ช่วยเหลือกันในยามมีธุระ เมื่อได้รับสงเคราะห์จากเพื่อนแล้ว เมื่อมีโอกาสก็ต้องอนุเคราะห์เพื่อนบ้างตามสมควร ด้วยให้ปันสิ่งของ ตามีตามได้คราวปกติหรือในคราวมีธุระ พุดจาปราศรัยแต่คำที่นำไปสมานฉันท์กันสนิทสนมกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งอันเดียว หวังประโยชน์ของกันและกัน วางตนเหมาะสมเสมอต้นเสมอปลายนับถือเพื่อในทุกสถาน ในทุกกาล ในทุกเมื่อ

4.2.3 ใช้จ่ายทรัพย์บำบัดอันตราย มนุษย์จะประมาทตนไม่ได้ว่าจะอยู่สบายตลอดไป จะไม่มีเหตุอะไรตลอดไป เพราะอันตรายย่อมเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ ถ้ามีอันตรายขึ้นก็สามารถใช้ทรัพย์นั้นบำบัดรักษาได้

4.2.4 ทำพละให้ เมื่อแสวงหาทรัพย์ได้มาโดยทางที่ชอบ สะสมทรัพย์ไว้ใช้จ่ายเลี้ยงตัวและครอบครัวของตัวเองให้เป็นสุขตามสมควรแล้ว ก็ควรแบ่งทรัพย์นั้นออกทำพละ คือตั้งใจเสียสละในส่วนที่เป็นประโยชน์แก่คนอื่น ทั้งส่วนเฉพาะ และส่วนที่สาธารณะ

4.2.5 ปรึกษาคาทานในสมณพราหมณ์ เพื่อตนจะได้ยึดไว้เป็นหลักใจของตนเพื่อเป็นการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายและสุขง่ายด้วยวัตถุ อย่างมีขอบเขต อย่างประหยัด รู้จักพอ กระทำแต่ละเรื่องแต่ละอย่างโดยเข้าใจวัตถุประสงค์ การที่จะนำมาตัดัญญาตา มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันนั้น จะต้องพยายามทำด้วยตนเอง ต้องมีแนวคิด 5 ประการ อยู่ในใจอยู่เสมอ คือ แสวงหา รับ บริโภค พิจารณา และสละ

5. ความสันโดษ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2540) สันโดษ แปลว่า ความพอใจ ยินดีตามมี ตามได้ ท่านให้คำจำกัดความไว้ 3 ประการ คือ

5.1 ยินดีของอันเป็นของตน คือ ไม่โลภ อยากได้ของของคนอื่น

5.2 ยินดีของตามที่มีอยู่ คือ ไม่เป็นคนอยากได้เท่าไรๆ ก็ไม่พอ

5.3 ความเป็นผู้มีใจสม่ำเสมอในปัจจัยและอารมณ์ คือ จะได้ปัจจัยหรือไม่ได้ก็ตาม ไม่ยินดี ยินร้ายในอารมณ์ที่น่าปรารถนาและไม่ปรารถนาอย่างนี้เรียกว่ายินดีโดยสม่ำเสมอ

6. การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงกับความพอประมาณ (อภิชาติ พันธเสน; และคณะ. 2549) การเรียนรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงจำเป็นต้องคำนึงว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นเป้าหมายตายตัวคงที่หากแต่เป็น “กระบวนการ” ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับหลายบุคคล หลายชุมชน ในฐานะศูนย์กลางของการศึกษาประกอบด้วยสาระสำคัญ ดังนี้

6.1 การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำรงชีวิตที่มั่นคงสำหรับปัจเจกชน

6.2 ความรู้เศรษฐกิจพอเพียง เป็นความรู้ สหวิทยาการมีความครอบคลุมแทบทุกมิติของชีวิตการเรียนรู้ต้องใช้วิทยายุทธและการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ชีวิต

6.3 การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ต้องอยู่บนพื้นฐานความคิดที่เรียกว่า คิดอย่างเป็นระบบ ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนเป็นศูนย์การเรียนรู้มีความสามารถหลายด้านตั้งแต่พื้นฐานไปจนถึงความสามารถในการวางแผนจัดการ

6.4 การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่หลากหลายในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย สะท้อนให้เห็นทั้งมิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

“การเรียนรู้ผสมผสานพลังอำนาจให้กับชุมชนในการที่จะมีวิถีคิด วิธีการผลิต และวิถีชีวิตของตนเอง อันจะนำไปสู่การสร้างระบบที่ดีเป็นอิสระจากระบบทุนนิยม และเดินทางเข้าสู่แนวทางพอเพียง ยั่งยืน เข้มแข็ง และพึ่งตนเองได้ในที่สุด”

วิธีการสร้างความพอเพียงบนความพอประมาณในแต่ละคนแต่ละครอบครัวแต่ละชุมชนหรือแต่ละประเทศย่อมไม่เท่ากัน แต่สำหรับผู้มีความพอประมาณแล้วจะสามารถพึ่งตนเองได้มีชีวิตอยู่อย่างสุขกายสุขใจ ความพอประมาณหมายถึงการใช้จ่ายไม่มากไม่น้อยเกินไปจนทำให้กลายเป็นหนี้สินล้นพ้นตัว แต่ปรับมาเป็นมีเท่าไรใช้เท่านั้นไม่เห่อตามคนอื่น โดยใช้ความรู้คู่กับคุณธรรม

ต้องรอบรู้ในหลักวิชาการต่างๆ ในการนำมาปรับใช้ในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ต้องมีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ต้องรอบคอบในการนำความรู้ไปใช้ และต้องระมัดระวังในการใช้ความรู้นั้นและต้องมีคุณธรรมทั้งในด้านความคิดจิตใจและในด้านการกระทำโดยต้องมีความซื่อสัตย์ สุจริต อุดม พากเพียร มีสติ ปัญญา และรอบคอบในการทำทุกอย่างหรือถ้าจะพูดอีกนัยหนึ่ง คือ “ต้องมีหัวใจดีปะ คือ มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป”

ความมีเหตุผล

การตัดสินใจโดยมีเหตุผล คือ การพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ การกระทำโดยมีเหตุผลหมายถึงการกระทำที่เล็งหรือคาดหมายเห็นผลว่าจะเกิดอะไรขึ้นเมื่อมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงมี สิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงมี ตรงนี้เองคือการมีเหตุผลในการเดินตาม พระยุคลบาทเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการแก้ไขปัญหาตามหลักอริยสัจสี่ คือ

1. ทุกข์ คือ รู้สภาพปัญหา
2. สมุทัย คือ รู้สาเหตุของปัญหา
3. นิโรธ คือ รู้เป้าหมายของการแก้ปัญหา
4. มรรค คือ รู้วิธีการแก้ปัญหา

อริยสัจสี่ หมายถึงหลักความจริงที่พระพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบเป็นหลักการสำคัญในการแก้ไขปัญหาชีวิต โดยสรุปคือ แห่งเหตุและผล 4 ประการ

ปีน มุทกนัต (2514) ได้ให้ความหมายของคัมภีร์แห่งมรรคและความหมายของมรรคไว้ในหนังสือแนวสอนธรรมะว่า “องค์แห่งมรรค” เราจะได้พบสำนวนเทศนาใช้คำว่า มรรคมีองค์แปดบ้างซึ่งเป็นคำแปลออกจากภาษาบาลีว่า อฏฐังคิกมรรค ข้อนี้ หมายความว่ามรรคเป็นทางเอกมีสายเดียวเท่านั้นแต่ที่ท่านว่ามีองค์แปด ต้องปฏิบัติควบกันไปให้สมบูรณ์ทั้งแปดข้อจึงจะได้ผลเต็มที่คล้ายกับถนนสายหนึ่งมีส่วนประกอบแปดอย่างเช่น พื้นถนน ผิวถนน ขอบถนน ไหล่ถนน ถนนทางเท้า คุระบายน้ำ ฯลฯ แต่ความจริงสิ่งเหล่านี้รวมกันแล้วเป็นถนนสายเดียวนั่นเอง นอกจากนี้ขอให้ทราบด้วยว่ามรรคทั้งแปดนี้เป็นแม่บทแห่งการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับ บรรดาธรรมปฏิบัติทั้งสิ้นในพุทธศาสนาทุกซอกรวมลงในมรรคแปดนี้ทั้งสิ้น ถ้าข้อใดอนุโลมลงในมรรคแปดนี้ไม่ได้ ข้อนั้นไม่ใช่คำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นเพียงกาฝากในพระพุทธศาสนา”

การแก้ปัญหาที่สาเหตุอย่างมีการวิเคราะห์ และมีระบบ มีการวางแผนกำหนด กลยุทธ์และมีการประสานงาน ความมีเหตุผล หมายถึงการตัดสินใจโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และผลที่จะตามมาจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

เงื่อนไขความรู้

ในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมใดๆ ต้องอาศัยความรู้อันประกอบด้วยหลักวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้านแล้วนำความรู้ที่เชื่อมโยงกันเพื่อพิจารณาและวางแผนอย่างระมัดระวัง

1. การปลูกฝังอุดมการณ์เป็นเงื่อนไขความรู้ที่สำคัญ

อุดมการณ์และอุดมคติ เป็นสิ่งสำคัญของการดำเนินชีวิต ผู้ที่ทำงานและดำรงชีวิตด้วยอุดมการณ์และอุดมคติจะทำงานเพื่องานด้วยความวิริยะอุตสาหะซื่อสัตย์สุจริต จะไม่หวั่นไหวต่ออามิสสินจ้าง จะมีชีวิตอยู่เพื่อความดีจะทำความดีโดยไม่ท้อแท้หรือหวั่นไหว แม้ว่าการทำความดีจะต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรคมากมายเพียงใดแม้จะได้รับความกระทบกระเทือนใจและความท้อแท้ใจ ความทุกข์ยากเดือดร้อนก็ตาม

1.1 อุดมคติในการทำงานเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่ทุกคนจะต้องมี ควรมีอุดมคติในการปฏิบัติงาน มีความเสียสละ อดทน รู้จักเกรงใจ ให้อภัย

1.2 อุดมคติในการดำรงชีวิต ในการดำเนินชีวิตของเราต้องขมใจไม่ต้องกระทำสิ่งใดๆ ที่เรารู้สึกด้วยใจจริงว่าชั่ว ว่าเสื่อม เราต้องฝืนต้องต้านความคิดและความประพฤติทุกอย่างที่รู้สึกว่าจะขัดกับธรรมะ เราต้องกล้าและบากบั่นที่จะกระทำสิ่งที่เราทราบว่าเป็นความดี เป็นความถูกต้องและเป็นธรรม

2. การปลูกฝังค่านิยมที่สร้างสรรค์

คำว่า “ค่านิยม” (Social Value) หมายถึงสิ่งที่สังคมเห็นว่ามีความสำคัญซึ่งอาจเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็ได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่คนสนใจ สิ่งที่คนปรารถนาจะได้ ค่านิยมเป็นแบบอย่างพฤติกรรมที่พึงปรารถนา โดยสังคมถือว่ามีความสำคัญแบบอย่างพฤติกรรมนี้จะเกี่ยวข้องกับวัตถุหรือมิใช่วัตถุก็ได้

ค่านิยมที่พึงประสงค์หรือค่านิยมที่สร้างสรรค์จะช่วยพัฒนาคนและสังคมให้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า ตรงกันข้ามกับค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์จะทำให้คนและสังคมเสื่อมลงถ้าคนเชื่อในค่านิยมทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ก็จะทำให้มีความละเอียดและความเกรงกลัวต่อบาป ไม่กล้าทำชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลัง ค่านิยมของสังคมอาจจะเป็นค่านิยมที่พึงประสงค์หรือค่านิยมสร้างสรรค์เช่นค่านิยมในเรื่องความกตัญญูเกรงใจ ความซื่อสัตย์สุจริต หรืออาจเป็นค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์เช่น ค่านิยมที่ถือเงินหรือวัตถุเป็นใหญ่ ที่เรียกว่าวัตถุนิยม ค่านิยมที่ถือว่าอำนาจเป็นสิ่งสำคัญที่เรียกว่าอำนาจนิยม หรือค่านิยมที่ไม่เชื่อในเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

การปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์และค่านิยมที่สร้างสรรค์จึงเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง โดยเฉพาะในการแก้ไขปัญหาการทุจริต ถ้าคนส่วนใหญ่เห็นว่าการทุจริต คอร์รัปชันเป็นวิถีชีวิต ไม่ใช่เรื่องที่น่าอับอายการทุจริตก็จะระบาดแพร่หลายกว้างขวางในปัจจุบันค่านิยมบางอย่างได้เปลี่ยนแปลงไปยกย่อง

คนที่มั่งเงิน นับหน้าถือตาคนที่มั่งตำแหน่ง มีอำนาจวาสนา มีชื่อเสียงแม้ว่าคนเหล่านั้นจะประพฤติผิดศีลธรรมได้เงินมาโดยทุจริต

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับค่านิยมการทำความดีมีข้อความ ดังนี้ “การทำสิ่งที่ดีงามนั้นไม่ใช่ของที่พ้นสมัยหรือน่ากระดากอายหากเป็นของที่ทุกคนทำได้ไม่ยากและให้ผลตอบแทนอย่างคุ้มค่า เพราะความดีนั้นทรงค่าและทรงผลดีอยู่ตลอดกาลมิได้เปลี่ยนแปลง มีแต่ค่านิยมในความดีเท่านั้นที่เปลี่ยนแปลงไป”

“การที่คนทำความชั่วยังได้ดีมีสุขอยู่จึงเป็นเพราะกรรมชั่วยังไม่ให้ผลทำให้ผลกรรมแบ่งเป็นการให้ผลทางจิตใจและการให้ผลทางวัตถุ การให้ผลทางจิตใจเป็นเรื่องเกี่ยวกับผู้ทำโดยเฉพาะไม่ต้องเกี่ยวกับคนอื่นเมื่อทำไปแล้วก็จะได้รับผลทันทีคือจะได้รับความสุข ความปิติ แต่ถ้าทำกรรมชั่วมิจะทำให้จิตใจเศร้าหมอง เรื่องการให้ผลทางวัตถุเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องกับผู้อื่น”

การที่คนดีทำกรรมดีและหวังผลทางวัตถุเช่น หวังลาภ ยศ สรรเสริญและสุข แต่ไม่ได้รับผลดีตามต้องการอาจจะขาดคุณสมบัติข้างต้น ค่านิยมที่ควรปลูกฝังให้คนไทยได้ยึดถือ คือค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ของคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ คือ

1. การพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียรและมีความรับผิดชอบ
2. การประหยัดอดออม
3. การมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย
4. การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา
5. ความรักชาติ ศาสตร์ กษัตริย์

การปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีในตัว

การปลูกจิตสำนึกของทุกภาคส่วนจำเป็นต้องร่วมมือดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ทั้งในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว โดยต้องปฏิรูปใน 3 ภาคส่วน คือ

1. ภาครัฐ ต้องมีการปฏิรูปโครงสร้างและกระบวนการทำงานให้โปร่งใส ซื่อตรง เป็นธรรม มีประสิทธิภาพ มีสมรรถนะสูงในการนำบริการของรัฐสู่ประชาชนโดยเน้นการเปลี่ยนทัศนคติ ค่านิยมและวิธีการทำงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยถือเอาประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก

2. ภาคธุรกิจเอกชน ต้องปฏิรูปการดำเนินงาน และสนับสนุนให้หน่วยงานของเอกชนมีกติกากการทำงานที่โปร่งใสมีความรับผิดชอบต่อลูกค้า มีระบบตรวจสอบคุณภาพ มีมาตรฐานการบริการที่ดี

3. ภาคประชาชน สิ่งที่ต้องสร้างความตระหนักตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลถึงระดับกลุ่มประชาสังคมเรื่องสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบต่อเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เพื่อเป็นพลังของ

ประเทศที่มีคุณภาพ มีความรู้ ความเข้าใจในหลักการของการสร้างกลไกการบริหารบ้านเมืองและสังคมที่ดี

3. การระเบิดจากข้างใน

ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล (2547) ได้กล่าวไว้ว่าการระเบิดจากข้างในนั้นเป็นสิ่งที่ต้องเข้าใจว่า “เราจะไปพัฒนาในที่ต่างๆ ชุมชนต่างๆ ก็ต้องให้เขาพร้อมเสียก่อนจะไม่เอาอะไรไปยึดเย็บให้เขา โดยมากการพัฒนาของหน่วยราชการมักจะทำแบบสำเร็จรูปแล้ว ผลลัพธ์ก็คือราษฎรรับไม่ทัน เรื่องเรียนรู้ เรื่องความพร้อม ไม่เข้าใจ สุดท้ายมันก็ล่มสลายไปไม่ได้ประโยชน์ การระเบิดจากข้างในนี้จะต้องให้เขาพร้อมทุกอย่างเสียก่อน แล้วค่อยเปิดไปสู่ภายนอก”

ความหมายของการระเบิดจากข้างในคือต้องมีความพร้อม ทำอะไรก็ต้องคิด เอาลักษณะภูมิประเทศสิ่งแวดล้อมและคนบนพื้นฐานคือการทำให้ตนพึ่งตนเองได้ มีชีวิตอยู่อย่างสุขกายสบายใจ สามารถจัดสรรทรัพยากรที่ดิน น้ำและปัจจัยการผลิตหรือทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด และสามารถจัดสรรรายได้รายจ่ายครอบครัวให้เกิดความพอดีในการกินอยู่การลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น และเพิ่มการออมเพื่อให้ตนเองและครอบครัวมีความพอเพียงโดยอาศัยองค์ประกอบการมีเหตุผล คือ

1. ต้องรอบรู้ ในวิชาการต่างๆ ที่จะนำมาปรับใช้ในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดผลประโยชน์สูงสุด ต้องมีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม
2. ต้องรอบคอบ ในการนำความรู้ไปใช้และระมัดระวังในการใช้ความรู้นั้น
3. ต้องมีคุณธรรม ทั้งในด้านความคิดจิตใจ และในด้านการกระทำ โดยต้องมีความซื่อสัตย์ สุจริต อุดมเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบในทุกทางทำทุกอย่าง หรือพูดอีกนัยหนึ่งว่า มีหิริโอตตัปปะ คือ มีความละอายต่อบาป

เงื่อนไขคุณธรรม

1. คุณธรรมในการดำเนินชีวิต

สิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำให้มี ทำให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียนหรือประชาชนคือคุณธรรมคุณธรรมหลัก 4 ประการที่จำเป็นต้องมีคือ

- 1.1 ความรอบคอบ หมายถึง การแลเห็นหรือหยั่งรู้ได้ง่าย และชัดเจนว่าอะไรควรประพฤติ อะไรไม่ควรประพฤติ
- 1.2 ความกล้าหาญ หมายถึง การกล้าเสี่ยงต่อการเข้าใจผิด กล้าเผชิญต่อการใส่ร้ายและการเยาะเย้ย เมื่อมั่นใจว่าตนกระทำความดี

1.3 การรู้จักประมาณ หมายถึง การรู้จักควบคุมความร้องการ และการกระทำต่างๆ ให้อยู่ในขอบเขตอันควรแก่สภาพและฐานะของบุคคลไม่ให้เกิดความจำเป็นตามธรรมชาติ ไม่ก้าวก่ายสิทธิอันชอบธรรมของผู้อื่น

1.4 ความยุติธรรม หมายถึง การให้แก่ทุกคนและแต่ละคนตามความเหมาะสม ซึ่งจะต้องระลึกว่าเรามีกำลังให้เท่าใด ควรให้แก่ใครและอย่างไร อาจกล่าวได้ว่าความยุติธรรม เป็นแก่นของธรรมอื่นหลายประการ ซึ่งคุณธรรมนั้นๆ เป็นเพียงแง่มุมต่างๆ ของความยุติธรรมคุณธรรมเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับกิเลส คือความไม่ดีในจิตใจ ซึ่งทำให้เคยชินประพฤติไม่ดี ผู้มีคุณธรรมมากจึงมีกิเลสน้อย และผู้มีความดีคือผู้ไม่มักมากไปด้วยกิเลส และผู้มีความดีมากกว่ากิเลสจะได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดี

2. การปลูกฝังคุณธรรม และศาสนธรรม

แนวทางการประพฤติปฏิบัติและเป็นภูมิคุ้มกันของจิตใจคือระบบการศึกษาซึ่งมักจะเน้นในเรื่องความเป็นเลิศทางวิชาการ ต้องการให้นักเรียนนักศึกษาเป็นคนเก่ง เป็นคนฉลาด เป็นคนมีความรู้ความสามารถเพื่อแข่งขันกับอารยประเทศ ระบบการศึกษาไม่เน้นเรื่องศาสนาและคุณธรรมจึงทำให้เกิดช่องว่างที่ห่างไกลกันระหว่างความฉลาดทางเชาว์ปัญญา กับความฉลาดทางศีลธรรมจึงเกิดปัญหาทำให้เยาวชนมีความก้าวร้าว รุนแรง และประพฤติสิ่งที่ผิดมากยิ่งขึ้น การพัฒนาสนใจแต่เรื่องเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่โดยมีความคิดตามกระแสของเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมโดยมุ่งให้ประชากรมีการผลิตมากขึ้น มีรายได้สูงขึ้นทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น แม้เราจะเป็นเมืองพุทธแต่เราไม่ยึดถือเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาของเราจึงต้องประสบปัญหาและภาวะวิกฤติทั้งในด้านเศรษฐกิจ เช่นปัญหาความยากจน ปัญหาการขาดคุณภาพและคุณธรรมของนักรบเมือง ทำให้การปฏิรูปการเมืองไม่ได้รับความสำเร็จเท่าที่ควร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับรากฐานทางจิตใจมีข้อความดังนี้

“รากฐานที่สำคัญ คือรากฐานทางจิตใจอันได้แก่ความหนักแน่นมั่นคงในสุจริตธรรมอย่างหนึ่ง ในความมุ่งมั่นที่จะประกอบกิจการงานให้ดีขึ้นสำเร็จอีกอย่างหนึ่ง เหตุใดจึงต้องมีความสุจริตและความมุ่งมั่น ก็เพราะความสุจริตนั้นย่อมกีดกันบุคคลออกจากความชั่ว ความเสื่อมเสียทั้งหมดได้ จึงช่วยให้บุคคลมีโอกาสใช้ความรู้ความสามารถแต่ในทางที่ถูกที่เจริญแต่เพียงอย่างเดียว”

คุณธรรมตรงกับหลักของพุทธศาสนาเรื่อง ฆราวาสธรรม 4 ซึ่งเป็นธรรมสำหรับฆราวาสเป็นหลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์มี 4 ประการ

1. สัจจะ ความซื่อสัตย์ ซื่อตรง ความจริง คือจริงใจ พูดจริง ทำจริง

2. ทมะ การข่มใจรู้จักควบคุมจิตใจของตนเอง ปรับปรุงตนเองให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา

3. ขันติ ความอดทน อดกลั้น ทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่หวั่นไหว ไม่ท้อถอย

4. จาคะ ความเสียสละ เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สละความสุขสบายของตนในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม

คุณธรรมทั้งสี่ข้อนี้เป็นธรรมสำหรับทุกคน ควรจะศึกษาน้อมนำมาปฏิบัติและปลูกฝังให้เจริญงอกงามขึ้นในใจของคนทั่วไปจะทำให้เกิดสุข มีความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาความก้าวหน้าตามความร้องการขอของทุกคนได้ ศาสนธรรมที่ควรปลูกฝังคือหลักธรรมของศาสนาถือเป็นแก่นของศาสนา การเข้าถึงต้องไม่ติดอยู่เพียงศาสนวัตถุ ศาสนบุคคล ศาสนพิธี ศาสนธรรมที่ควรปลูกฝังให้หนักแน่นในจิตใจของคนไทยก็คือ ความซื่อสัตย์สุจริต ความกตัญญูกตเวทิตี ความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป

การสร้างภูมิคุ้มกัน

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว เป็นการเตรียมความพร้อมที่จะรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงไปในด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นกับชีวิต ไม่ว่าจะจะเป็นไปตามความคาดหมายหรือผิดหวัง เช่นปัญหาความยากจนเป็นปัญหาสังคมที่กระทบต่อการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนจำนวนมากและมีผลกระทบต่อพื้นฐานเศรษฐกิจ

1. ความขยันหมั่นเพียร

การขาดความขยันหมั่นเพียรในการประกอบวิชาชีพและการทำงานคือ ขาดอิทธิบาท 4 ซึ่งได้แก่ ฉันทะ-รักงาน, วิริยะ-สู้งาน, จิตตะ-ใส่ใจในงาน, วิมังสา-ทำงานด้วยปัญญา เป็นสิ่งที่คนไทยเราต้องมีให้มากขึ้น ด้วยคนไทยเป็นผู้มีเมตตาสูง เมื่อเปรียบเทียบกับคนชาติอื่น แต่ถ้าพูดถึงความขยันหมั่นเพียร เราอาจจะด้อยกว่าคนชาติอื่นเช่น คนญี่ปุ่น คนจีน คนเวียดนาม คนญี่ปุ่นเป็นคนขยันหมั่นเพียร และเขาจริงจังในการทำงานมาก แม้จะถึงเวลาเลิกงานแล้ว คนญี่ปุ่นก็ยังทำงานอยู่ต่อไปแม้จะไม่มีค่าล่วงเวลาแต่เพื่อต้องการทำงานให้เสร็จเสียก่อนคนญี่ปุ่นถูกเรียกว่าเป็นคนบ้างาน ส่วนคนจีนเป็นคนที่มีความขยันอดทนก่อนนี้คนจีนได้อพยพจากภาคใต้ของประเทศจีนเดินทางมาอยู่ประเทศไทย ส่วนมากเป็นคนที่ยากจนมีเพียงเสื้อผ้าหมอนใบ แต่อาศัยความขยันอดทน คนจีนเหล่านี้ได้ก่อร่างสร้างตัวทำงานตั้งแต่ต่ำที่สุดเป็นกรรมกรรับจ้าง เขยิบฐานะเป็นพ่อค้าในที่สุดก็เป็นนายห้างเป็นเศรษฐี

ปัญหาของคนไทยอยู่ที่ขาดความขยันอดทนและความรับผิดชอบ เมื่อทำงานได้เงินพอสมควรแล้วก็มักจะละทิ้งงานกลับบ้านโดยไม่คำนึงถึงความเสียหายที่จะตามมาของเจ้าของกิจการ ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจในความหมายของความสันโดษ กับการพอหรือหยุดงานเมื่อได้พออยู่

พอกินได้แล้ว แต่ไม่ได้มองถึงอนาคตอีกต่อไปว่าเงินได้นั้นในเวลานั้นมันสามารถเป็นภูมิคุ้มกันให้ตนเองได้มากน้อยเท่าใด จะมีกินอีกหรือไม่ในอนาคต

2. การประหยัดคอดออม

สาเหตุของความยากจนหรือความบกพร่องทางสภาพการเงินมาจากขาดการประหยัดและอดออม ใช้จ่ายเงินเกินกว่ารายได้ใช้จ่ายซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคที่เกินจำเป็นใช้จ่ายเงินเพื่อการเที่ยวเตร่และความสนุกสนานที่เกินขอบเขต

คนเวียดนามเป็นคนที่ประหยัดคอดออมมากมีสุภาษิตเวียดนามกล่าวไว้ว่า “ท้องไม่อิ่มจะคิดท้องเที่ยวได้อย่างไร” คนญี่ปุ่นเป็นคนที่มีความประหยัดและอดออมมากในเรื่องการใช้จ่ายจะเป็นไปตามงบประมาณที่ทำไว้ และอยู่ภายในเงินรายได้ที่หามาได้ส่วนมากแม่บ้านจะเป็นผู้ควบคุมและรับผิดชอบการใช้จ่ายเงิน อัตราเงินออมและจำนวนเงินออมในญี่ปุ่นสูงมาก ญี่ปุ่นจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องไปกู้เงินจากต่างประเทศ แต่มีเงินให้ต่างประเทศกู้ยืม ส่วนมากแล้วคนไทยเรามักจะขาดการประหยัดและอดออม มักจะชอบแข่งขันกันโดยการใช้สินค้าที่มียี่ห้อมีราคาแพง ทำให้มีการใช้จ่ายเงินอย่างสุรุ่ยสุร่าย ฟุ่มเฟือยเกินฐานะตามคำกล่าวที่ว่า “มีรายได้น้อยแต่มีรสนิยมสูง” เมื่อรายได้ไม่พอก็กู้หนี้ยืมสินหรือซื้อสินค้าเงินผ่อนทำให้ต้องมีหนี้สินจำนวนหนี้สินได้เพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆ บางคนไม่มีเงินชำระหนี้ก็ต้องหาทางออกโดยการปล้น ชิงทรัพย์ ลักทรัพย์ หรือหาทางออกไม่ได้จริงๆ ก็ต้องฆ่าตัวตายคนที่มียาได้น้อยหรือรายได้ปานกลาง หากใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยเกินฐานะก็ต้องเป็นหนี้สินต้องได้รับความทุกข์ยากเดือดร้อนในการหาเงินมาชำระดอกเบี้ยและเงินต้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงการเป็นหนี้ว่า “การเป็นหนี้ เป็นทุกข์ในโลก”

3. ภาวะเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดทิศทาง

ในปัจจุบันระบบเศรษฐกิจไทย โดยส่วนรวมต้องประสบกับภาวะหดตัว และการถดถอยทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง โดยมีสาเหตุสำคัญประการหนึ่งจากการขาดสภาพคล่องเมื่อปี 5240 ได้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเงินการคลังและเศรษฐกิจอย่างรุนแรงการขาดดุลบัญชีเดินสะพัดได้เพิ่มสูงขึ้นมีการกู้ยืมเงินจากต่างประเทศ ภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำทำให้อำนาจการซื้อ ของประชาชนลดลงหลายคนเกิดการซึมเศร้า เกิดโรคเครียด หาทางออกไม่ได้

ตัวกำหนดสภาวะของสังคมคือ ระบบเศรษฐกิจที่มีหลายรูปแบบ แบบบริโภคนิยม หรือทุนนิยมเป็นลักษณะที่โลกเสรียึดถือ อันแฝงด้วยความหมายเมื่อใครยาวสาวได้สาวเอา มีการใช้ระบบการจัดการที่ทำให้ตนเองมีอำนาจในการต่อรอง มีอำนาจในการวางแผนการตลาดครอบคลุมโดยการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ ทำให้คนที่ไม่มีภูมิคุ้มกันที่ดี ไม่พิจารณาถึงเหตุผลหรือความต้องการจริงๆ ก็เชื่อและปฏิบัติตามทำให้คนหลง มองเห็นเป็นเรื่องจริง ที่แท้จริงคือภาพมายาที่ผู้ผลิตใช้สื่อประชาสัมพันธ์นั่นเอง ไม่สามารถมองเห็นเรื่องจริง เงินทองคือของมายา ข้าวปลาเป็นของจริง

แนวคิดการประยุกต์ใช้

เริ่มจากการเสริมสร้างคนให้มีการเรียนรู้วิชาการเพื่อให้สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ โดยนำความรู้คู่คุณธรรม จนมีความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของการปรับใช้กับสังคมและการอยู่ร่วมกันกับสังคมอย่างสมดุลเพื่อลดการกระทำในสิ่งที่จะอายุต่อการประพุดิมิชอบ ทำให้ไม่เกิดตระหนี่ เป็นผู้ให้ เกื้อกูลกัน โดยการพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนที่จะตัดสินใจหรือกระทำการใดๆ ทำให้มีภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิต โดยสามารถคิดและกระทำหรือตัดสินใจในสถานการณ์ต่างๆ ได้ จนทำให้ตนสามารถเป็นที่พึ่งของตนเองได้และเป็นที่พึ่งพิงของคนอื่นได้ในที่สุด

1. เศรษฐกิจพอเพียงกับการปรับใช้ในสังคมแต่ละระดับ

สุเมธ ตันติเวชกุล. (2548) การกระทำใดๆ ให้มีความพอเพียง หมายถึง พอประมาณด้วยเหตุและผลการพัฒนาต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอน ต้องสร้างระบบภูมิคุ้มกันในตัว เพื่อสามารถเผชิญและอยู่รอดได้จากผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ต้องมีความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกๆ ขั้นตอนต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในประเทศให้สำนึกในคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ต้องดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและรอบคอบ สร้างความสมดุลและความพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ

1. ระดับบุคคล / ครอบครัว
2. ระดับชุมชน ประกอบด้วยบุคคล / ครอบครัวที่มีความพอเพียงแล้ว
3. ระดับเจ้าหน้าที่
4. คนทุกวัยทุกศาสนา

2. การประยุกต์ใช้เพื่อคุณภาพชีวิต

พิน พระคุณ (2543) คุณภาพชีวิต เป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิตและเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการรวมทั้งยังเป็นเป้าหมายในการพัฒนาประชากรของประเทศโดยเชื่อในแนวความคิดที่ว่าถ้าบุคคลมีคุณภาพชีวิตที่ดี การพัฒนาในด้านต่างๆ ก็จะทำให้ดีและรวดเร็วขึ้น

คุณภาพชีวิตหมายถึง “ชีวิตที่มีคุณภาพมีความสมบูรณ์ทางด้านสุขภาพร่างกายและจิตใจสามารถดำรงชีวิตให้สอดคล้องตามสภาวะทางสังคมเศรษฐกิจ การเมืองวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมในการดำเนินชีวิตและทรัพยากรที่มีอยู่ การดำเนินชีวิตที่ควรประกอบด้วย คุณภาพทางกายภาพต่างกาย อารมณ์ จิตใจ สติปัญญา นอกจากนี้ยังมีผู้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตไว้ว่า คุณภาพชีวิตบางครั้งอาจมองถึงสภาพจิตใจที่รู้สึกว่ามีความสุข บางคนอาจมองถึงบริการของรัฐที่ก่อให้เกิดความสะดวกรบายอย่างเดียว บางคนมองครอบคลุมถึงสภาพร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และ

สังคมที่กลมกลืนกัน แต่บางคนอาจมองเฉพาะสังคมที่มีระเบียบ มีความปลอดภัย คุณภาพชีวิตจึงเป็น คำรวมที่กว้างและครอบคลุม ตัวแปรต่างๆ หลายประเภท เพราะสิ่งที่เกี่ยวข้องถึงคุณภาพชีวิตหรือการ ดำรงชีวิตที่ดีพอสมควร มาจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความรู้สึก อารมณ์ ของคน ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ สถานภาพทางกายภาพรอบข้าง เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ การ คมนาคม และอากาศ เป็นต้น”

หลักการใช้ชีวิต

ความหมายของรูปแบบการดำเนินชีวิต

อุทุมพร จามรมาน (2529) กล่าวว่า รูปแบบการดำเนินชีวิตเป็นลักษณะทางจิตและสังคม ซึ่ง คนที่อาศัยในชุมชนนั้นประพฤติปฏิบัติ และเป็นพฤติกรรมทั้งหลายที่บุคคลสามารถควบคุมได้

คลังสมอง (2530) ได้ให้ความหมายของรูปแบบการดำเนินชีวิตว่า เป็นแบบแผนของการใช้ ชีวิตอันเป็นผลมาจากองค์ประกอบหลายตัว แสดงออกในรูปบุคลิกภาพ ซึ่งแต่ละคนจะถูกหล่อหลอม ให้มีลักษณะแตกต่างกัน

Bolton and Kammeyer (1972) กล่าวว่า วัฒนธรรมย่อหมายถึง ย่อมหมายถึง ระบบ ค่านิยมที่ทำให้กลุ่มบุคคลที่อยู่ร่วมกันมีปฏิสัมพันธ์ ถ่ายทอดค่านิยมสู่ผู้อื่น โดยผ่านทางกระบวนการ สื่อสารและฝึกฝนการควบคุมทางสังคม เพื่อยืนยันบรรทัดฐานนั้น

ดังนั้นรูปแบบการดำเนินชีวิตหมายถึง ลักษณะการมีวิถีการดำรงชีวิตของบุคคลทั้งในการ ทำงาน การเรียน เป็นลักษณะเฉพาะบุคคล

ประเภทของการดำเนินชีวิต

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ (2526) ได้แบ่งประเภทของการดำเนินชีวิตของนักศึกษาออกเป็น 3 กลุ่ม หลัก คือ แบ่งตามกลุ่มทางการเมือง การใช้ชีวิตและรูปแบบการเรียน

1. รูปแบบตามพฤติกรรมทางการเมือง

รูปแบบของนิสิตจำแนกตามพฤติกรรมทางการเมือง และทางสังคมนั้นอาจแบ่งได้หลาย ประเภท เช่น พวกก้าวหน้า (Progressive) พวกหัวรุนแรง (Radical) พวกอนุรักษนิยม (Conservative) เป็นต้น แต่การแบ่งที่ค่อนข้างเป็นระบบนั้น ได้แก่ การแบ่งของ Block, Haan และ Smith ซึ่งแบ่ง นักศึกษาออกเป็น 6 กลุ่ม คือ

1.กลุ่มเฉื่อยชาต่อการเมือง (Political Apathetic Youth) เป็นพวกนักศึกษาทั่วไปที่ไม่ สนใจการเมือง มุ่งแต่เรียน และสำเร็จในชีวิตของตนเองเป็นหลัก

2. กลุ่มแปลกแยก (Alienated Youth) เป็นกลุ่มที่ยึดแนวทางของตนเองในลักษณะที่หลีกเลี่ยงไปจากสังคมที่เป็นอยู่ พร้อมทั้งปฏิเสธสังคมที่เป็นอยู่ ตัวอย่างของพวกนี้คือ พวก ฮิปปี้ในยุคต่อต้านสงครามเวียดนาม

3. กลุ่มเอกกัตตชน (Individualist Youth) กลุ่มพวกนี้เป็นพวกสนใจในเสรีภาพส่วนบุคคลที่มีอยู่อย่างดีแล้วในสังคม ไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จึงมักจะส่งเสริมรัฐบาลหรือพรรคการเมืองที่มีอยู่ และต่อต้านกลุ่มหัวก้าวหน้า

4. กลุ่มรณรงค์ (Activities) กลุ่มพวกนี้เป็นพวกก้าวหน้า มักปฏิเสธคุณค่าสำคัญๆ ในสังคมและเรียกร้องรณรงค์ให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่เขาเห็นว่าเหมาะสม ส่วนใหญ่จะเรียกร้องเพื่อความเป็นธรรมและยุติธรรมในสังคม

5. กลุ่มสร้างสรรค์ (Constructionist Youth) พวกนี้เห็นปัญหาและอยากแก้ไข เช่นเดียวกับกลุ่มรณรงค์ แต่วิธีการแก้ไขจะเป็นไปในการเสียสละ และอาสาสมัครมากกว่า เช่น พวกบำเพ็ญประโยชน์ สอนหนังสือในสลัม ออกค่าย เป็นต้น

6. พวกต่อต้านสังคม (Anti – Social Youth) กลุ่มนี้รู้สึกว่าตนเองไม่ได้รับความสำคัญจากสังคมเท่าที่ควร และมีปมด้อยในทางสังคม จึงมักจะเป็นพวกที่ต่อต้าน แก่แค้นสังคมด้วยการปล้นฆ่า ชิงทรัพย์ เป็นต้น

2. แบ่งตามพฤติกรรมการใช้ชีวิตในมหาวิทยาลัย

การแบ่งรูปแบบของนักศึกษา โดยอาศัยพื้นฐานของชีวิตในมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะด้านทัศนคติและค่านิยมต่างๆ ของนักศึกษานั้น มีการศึกษากันมากพอสมควร โดยโบทัน และ แคนเนท (Bolton and Kanne) (1968) แบ่งการใช้ชีวิตออกเป็น 5 แบบ คือ

1. กลุ่มวิชาการ กลุ่มนี้ชอบร่วมกิจกรรมในชั้นเรียน ร่วมทำงานที่ได้รับมอบหมายชอบอภิปราย สัมมนา จากการพูดคุย การอ่านบทความ การอ่าน หนังสือพิมพ์ และติดตามความก้าวหน้าใหม่ๆ ทางวิชาการอยู่เสมอ

2. กลุ่มมีปฏิสัมพันธ์ต่อสังคม กลุ่มนี้ไม่ชอบอยู่คนเดียว ชอบอยู่ร่วมกับผู้อื่น ชอบเขียนเรื่องราวต่างๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ชอบมีบทบาทในการแสดงออก และรับผิดชอบต่อสังคม

3. กลุ่มชอบอยู่คนเดียว กลุ่มนี้ ชอบศึกษาค้นคว้า รักสงบ สันโดษ ชอบอยู่คนเดียว ความกังวลใจอาจทำให้พยายามไปหาเพื่อนฝูงและพูดคุยในงานสังคมต่างๆ ในขณะที่กลุ่มนักวิชาการพยายามเก็บตัวเอง

4. กลุ่มชอบอยู่กับคนอื่น กลุ่มนี้ ได้แก่ กลุ่มนักวิชาชีพอหุญง ชอบคบหากับบุคคลต่างๆ นักวิชาชีพอาย ชอบคบเพื่อนเพศตรงข้าม นักศึกษาทั่วไปชอบคบเพื่อนเพศเดียวกัน และเพื่อนต่างเพศและเป็นกลุ่มของเขาเองทั้งชายและหญิง

5. กลุ่มกิจกรรมนอกหลักสูตร กลุ่มนี้ชอบร่วมกิจกรรม และจะช่วยกิจกรรมของมหาวิทยาลัยได้มากและสม่ำเสมอ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่นจะแตกต่างกันไป

คลีอาร์ค และ ธรอร์ (1966) ได้แบ่งรูปแบบของนักศึกษาโดยอาศัยพื้นฐาน 2 แนวทางคือทางความคิด หรือปัญญาเป็นหลัก อีกทางหนึ่ง คือทางสถาบัน โดยพื้นฐานทางความคิดจะมี 2 กลุ่ม กลุ่มที่สนใจความคิดความอ่านสูงกับไม่เน้นวิชาการมากนัก ในแง่สถาบันก็คือกลุ่มที่เน้นสถาบันมากกว่ากับกลุ่มที่สนใจวงนอกออกไป เมื่อมาพิจารณารวมกันแล้ว จะได้กลุ่มนักศึกษา 4 กลุ่ม กล่าวคือ

1.กลุ่มวิชาการ (Academic Subculture) นักศึกษากลุ่มนี้เห็นว่ามีชีวิตมหาวิทยาลัยต้องเป็นไปเพื่อการเรียน สนใจอยู่กับวิชาการ รายงาน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความหวังที่จะได้เรียนต่อไปขั้นที่สูงขึ้นไป ดังนั้นชีวิตของนักศึกษากลุ่มนี้จะผูกพันกับห้องเรียน ห้องสมุด และสถาบันของตนเอง

2.กลุ่มก้าวหน้า (Non-Conformist Subculture) เป็นกลุ่มนักศึกษาที่สงสัยและไม่เชื่อในค่านิยม และแบบแผนพฤติกรรมที่เป็นอยู่ มีความคิดเป็นอิสระของตนเอง สนใจในเรื่องปัญหาและข้อเสนอเกี่ยวกับสังคม ถือเรื่องสังคมสำคัญกว่าสถาบัน

3.กลุ่มกิจกรรม (Collegiate Subculture) กลุ่มนี้ไม่สนใจการเรียนและตำราอย่างจริงจังรวมทั้งไม่สนใจสังคมและความคิด แต่สนใจกิจกรรมกีฬา บันเทิง ผูกพันกับสถาบันสูง

4.กลุ่มอาชีพ (Vocational Subculture) เป็นกลุ่มที่สนใจเรียนเพื่อให้ตนเองจบไปประกอบอาชีพเท่านั้น ไม่สนใจกับความคิดอ่านอย่างแท้จริง ไม่ค่อนข้างสนใจกับกิจกรรมทุกประเภทและไม่ผูกพันกับสถาบันมากนัก

โสภณ สุภาพงษ์ (2549) ได้กล่าวถึงการมีชีวิตว่า ส่วนมากเรานะใช้ชีวิตกันอยู่ที่ ระดับ 1-4 ขึ้นอยู่กับว่า บุคคลนั้นได้รับการอบรมและสั่งสมประสบการณ์ชีวิตมาอย่างไร การใช้ชีวิต 6 ระดับประกอบด้วย

1. การใช้ชีวิตตามความหวาดกลัว คนที่ใช้ชีวิตอยู่ในระดับนี้ การตัดสินใจในชีวิตไม่สนใจเรื่องความถูกต้อง แต่สนใจในเรื่องความถูกต้อง คิดแต่ความหวาดกลัว เช่น กลัวลูกน้องไม่รัก กลัวเพื่อนไม่คบ

2. การใช้ชีวิตตามกติกา ในระดับสังคมบ้านเมือง เราใช้กติกาในการดำเนินชีวิตมาก กติกา

หลักๆ ที่เราใช้มักจะเกี่ยวข้องกับ เรื่องสองสามเรื่องคือ เงิน – เศรษฐศาสตร์ เราจะคำนึงถึงความคุ้มกำไร และมักใช้สิ่งนี้ เป็นเหตุผลในการตัดสินใจ “วิชา” การตัดสินใจทำอะไรได้อะไรอย่างไร ก็ทำไปตามนั้น “กฎหมาย” ชีวิตเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับกฎหมาย ดำเนินชีวิตไปตามกฎเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้

3. การใช้ชีวิตตามสำนึกที่ดี ส่วนใหญ่แล้วเราใช้ชีวิตในระดับสำนึกที่ดี แต่บางทีเราก็ท้อแท้ว่าทำดีแล้วไม่ได้ดี เพราะเราทำดีแล้ว เราหวังว่าเราควรจะได้อะไรตอบแทน ที่ไม่ได้ก็ผิดหวัง แต่เมื่อเราได้พบเห็นคนที่เขาทุกข์ยาก ลำบากกว่าเรา เราเองก็อาจจะรู้สึกได้ว่า โชคดีเท่าไรแล้วที่เราได้ทำดี ได้ใช้ชีวิตที่ดี

4. การใช้ชีวิตตามความจริง คนที่ใช้ชีวิตอยู่ในระดับนี้เป็นคนที่อยู่กับความจริงที่มันเป็นจริงๆ คาดหวังให้ตรงกับความเป็นจริง ความจริงไม่ใช่สิ่งที่เราต้องค้นหา เพียงแต่อย่าใส่ความไม่จริงลงไป ถ้าเราใช้ชีวิตอย่างไม่เข้าใจความจริง เราก็จะใช้ชีวิตไปตามแรงงูใจ ด้วยอุดมคติ แรงงูใจด้วยความหวัง ซึ่งเสี่ยงต่อความพลาดผิดหวัง ท้อแท้ และเสียใจ

5. การใช้ชีวิตด้วยความว่าง เมื่อเราเริ่มมองเห็นสิ่งต่างๆ ที่มันตกลงตรงหน้าเราเห็นว่าสิ่งทั้งหลายมันเปลี่ยนแปลง และมีวันตาย เห็นความจริงว่า มันสุขๆ ทุกข์ๆ เมื่อเจอความทุกข์เราก็สามารถเผชิญหน้ากับมันได้ คนที่ใช้ชีวิตในระดับนี้ จะทำใจได้ว่าปัญหาเป็นเรื่องปกติ เพราะเป็นธรรมชาติที่ชีวิตต้องเจอ

6. ชีวิตที่หลุดพ้น เป็นชีวิตที่แข็งแรง ไม่อยู่ภายใต้อิทธิพลของความอยาก ความต้องการใดๆ ที่เกินจำเป็น มองเห็นชีวิตตามความเป็นจริง เลือกรู้ชีวิตแต่ในสิ่งที่เป็นสาระ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศศิพร ปาณินบุตร (2544) ได้ศึกษา เรื่อง ปัจจัยสังคมและเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของเกษตรกรในรูปแบบเศรษฐกิจเพียงพอตามแนวพระราชดำริ ทฤษฎีใหม่ พบว่า ลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ไม่มีความแตกต่างกันมาก ของผู้ดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับไม่ดำเนินในทั้ง เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานประกอบการ แตกต่างตรงที่ ผู้ดำเนินชีวิตในรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงจะติดต่อกับเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอมากกว่า มีรายได้/รายจ่ายรวม จำนวนถือครองที่ดินมากกว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจกับการดำเนินชีวิต พบว่า การศึกษา รายได้ รายจ่าย การได้รับข่าวสารและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ มีความสัมพันธ์หรือมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สมเศียร จันทรหาล้า(2544) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของชุมชนในการจัดการโครงการเศรษฐกิจพอเพียงขององค์กรบริหารส่วนตำบลฝายกวาง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา พบว่า ประชาชนในชุมชนมีความเห็นว่าโครงการเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเพียงแนวทางที่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนได้ ชุมชนมีความเป็นอิสระในการจัดการโครงการจากภาครัฐ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลหรือภาครัฐได้นำนโยบายมาเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมโดยชุมชนเป็นผู้คิดผู้ทำเอง ผลสำเร็จผลงานจึงเกิดขึ้นจากชุมชน

พระมหาประทีป พรหมสิทธิ์ (2545) ได้ศึกษา การวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง โดย ผู้ศึกษาให้ความสำคัญกับกาแก้ปัญหาจากภายในสู่ภายนอกที่มุ่งเอาชนะกิเลสที่มีอยู่ในจิตใจของคนคือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง การศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงในความหมายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงพระราชทานหมายถึง ความพอประมาณ และความมีเหตุผลคือ ซื่อตรง และไม่เบียดเบียนผู้อื่น

นายพิพัฒน์ ยอดพฤติการ (2548: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การใช้การสร้างตัวชี้วัดเพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงโดยเปรียบเทียบ การวิจัยนี้ ต้องการศึกษาวินิจฉัยเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างพุทธเศรษฐศาสตร์และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่สามารถนำไปสู่การสร้างตัวชี้วัดเพื่อกำหนดระดับของความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์และแนวทางในการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดดังกล่าว ด้วยการวิจัยเชิงเอกสาร ภายใต้กรอบทฤษฎีอรรถประโยชน์ และทฤษฎีการกระจายผลผลิต

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบ ได้ข้อสรุปว่า หลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในพุทธเศรษฐศาสตร์ ได้แก่มัชฌิมาปฏิปทา โยนิโสมนสิการ และอัปมาทธรรม มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะด้านความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมัชฌิมาปฏิปทากับความพอประมาณ เป็นวิธีการหรือหนทางในการพัฒนาตน โยนิโสมนสิการกับความมีเหตุผล เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในการพัฒนาตน และอัปมาทธรรมกับการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เป็นเครื่องกำกับการพัฒนาตน

ผลการศึกษาพบว่าเนื้อหาของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมีขอบเขตจำกัดอยู่เพียงพุทธเศรษฐศาสตร์ที่มีองค์ธรรมในระดับศีลเป็นประธาน การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพุทธเศรษฐศาสตร์กับเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก จึงสามารถใช้เฉพาะองค์ธรรมระดับศีลที่เกี่ยวข้องกับ ๔ ทฤษฎีหลักทางเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ ปาวิสุทธิศีล ๔ ที่ประกอบด้วย อาชีวาวิสุทธิศีล ในกิจกรรมการผลิต ปัจจัยสันนิสิตศีล ในกิจกรรมการบริโภค อินทริยสังวรศีล ในเรื่องอรรถประโยชน์ และปาฏิโมกขสังวรศีล ในการกระจายผลผลิต

จากการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อค้นหาตัวชี้วัดที่สามารถกำหนดระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์ พร้อมทั้งตัวอย่างและแนวทางในการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัด สำหรับใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามกรอบทฤษฎีการผลิต ทฤษฎีการบริโภค ทฤษฎีอรรถประโยชน์ และทฤษฎีการกระจายผลผลิต โดยผลจากการวิเคราะห์นำมาซึ่งการสร้างตัวชี้วัดเพื่อกำหนดระดับขอความพอเพียงภายใต้คุณลักษณะความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว จำนวน ๑๓ ตัวชี้วัด ตัวชี้วัดด้านความพอประมาณ จำนวน ๗ ตัว แบ่งเป็นตัวชี้วัดความพอประมาณในกระบวนการ ๔ ตัว (กลุ่มตัวชี้วัดเชิงเปรียบเทียบ) ประกอบด้วย ประสิทธิภาพการผลิต ประสิทธิภาพการบริโภค และตัวชี้วัดความพอประมาณระหว่างกระบวนการ ๓ ตัว (กลุ่มตัวชี้วัดเชิงสัมพัทธ์) ประกอบด้วย ความไม่พอเพียง ความพอเพียงขั้นพื้นฐาน ความพอเพียงขั้นก้าวหน้า ตัวชี้วัดความมีเหตุผล จำนวน ๔ ตัว (กลุ่มตัวชี้วัดเชิงสัมบูรณ์) ประกอบด้วย คุณค่าของปัจจัยการผลิต คุณค่าการผลิต คุณค่าของปัจจัยการบริโภค คุณค่าการบริโภค และ ตัวชี้วัดด้านการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว จำนวน ๒ ตัว (กลุ่มตัวชี้วัดเชิงสัมพัทธ์) ประกอบด้วย สัดส่วนปัจจัยการผลิต สัดส่วนปัจจัยการบริโภค

ผลจากการวิเคราะห์แสดงให้เห็นประโยชน์และแนวทางในการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดทั้งในระดับบุคคล ระดับครัวเรือน ระดับองค์กร ระดับชุมชน และระดับประเทศในรูปของดัชนีต่างๆ อาทิ ดัชนีจิตภาค สำหรับการพัฒนาในระดับบุคคล ดัชนีโภชนาภาพ สำหรับการบริโภคในระดับครัวเรือน ดัชนีผลิตภาพ สำหรับการผลิตในระดับองค์กร รวมถึงข้อสังเกตในการดัชนีความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH) และผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) เป็นเครื่องชี้สถานะทางเศรษฐกิจระดับประเทศ

ตัวชี้วัดที่สร้างขึ้นสามารถใช้อธิบายคุณลักษณะของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นนามธรรมให้เป็นที่เข้าใจง่าย ชัดเจนเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ ตัวกระบวนการการสร้างตัวชี้วัดยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการปฏิบัติ ตลอดจนใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการบริหารจัดการและการประเมินผลในระหว่างการปฏิบัติได้ด้วย

เกรียงไกร สมสุข (2549) ได้ศึกษาเรื่อง การนำหลักจริยธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันของคณะกรรมการหมู่บ้านในเขตอำเภอชนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า คณะกรรมการหมู่บ้านมีการนำหลักจริยธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยรวมอยู่ในระดับมาก คณะกรรมการที่อายุ และ วุฒิ การศึกษาแตกต่างกัน การนำหลักจริยธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันไม่แตกต่างกัน แต่พบว่าคณะกรรมการที่ เพศ แตกต่างกัน การนำหลักจริยธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

กษิติภักดิ์ บุตรมาลา (2550) ได้ศึกษาเรื่อง ความเข้าใจของนักเรียนนายร้อยตำรวจที่มีต่อทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า นักเรียนนายร้อยตำรวจมีความเข้าใจต่อทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง โดยรวมและด้านทั้ง 3 คือ ด้านความพอประมาณในการใช้จ่าย ด้านความมีเหตุผล และด้านการมี

ภูมิคุ้มกัน อยู่ในระดับมาก เช่นกัน ปัจจัยที่ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ปัจจัยด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ปัจจัยด้านการเข้าร่วมโครงการกิจกรรม โครงการเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ปัจจัยด้านการเข้าฟังบรรยายในรายวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริ และปัจจัยด้านการประเมินตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง แต่ปัจจัยส่วนบุคคลอื่น ได้แก่ อายุ ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา อาชีพของบิดามารดา รายได้ของครอบครัว ไม่เป็น ปัจจัยที่ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงแตกต่างกัน

รัฐสุทธิภูมิ สุจริต (2550) ได้ศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ของข้าราชการตำรวจชั้นประทวน: ศึกษาเฉพาะกรณี ตำรวจภูธรจังหวัดยโสธร พบว่า ข้าราชการ ตำรวจชั้นประทวนจังหวัดยโสธร มีการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตโดยรวมและราย ด้านทั้ง 3 อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านความมีเหตุผล ด้านการสร้างภูมิคุ้มกัน และด้านความ พอประมาณ ตามลำดับ ปัจจัยส่วนบุคคลอื่น ได้แก่ การปฏิบัติงาน กลุ่มระดับการศึกษา กลุ่มอายุ ราชการ กลุ่มสถานที่พักอาศัยในปัจจุบัน และกลุ่มรายได้อื่นๆ นอกจากเงินเดือนประจำไม่แตกต่าง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้กล่าวถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว การดำเนินชีวิตในทางสายกลาง ต้องอาศัยความรู้ และมีความสำนึกในคุณธรรมเพื่อสร้างความ พร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งข้าราชการตำรวจชั้นประทวน จังหวัดยโสธร ได้นำมาการ ประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดีเพื่อช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต ให้ดียิ่งขึ้น